

Model dojścia do zawodu prokuratora oraz ewaluacja pracy prokuratora we Francji i w Belgii

dr Piotr TUREK

Spis treści

I.	Uwagi wprowadzające	5
II.	Francja	10
1.	Prokuratura w konstytucji i w ustawodawstwie zwykłym	10
1.1.	Konstytucja	10
1.2.	Ustawodawstwo zwykłe	11
2.	Struktura hierarchiczna prokuratury	12
3.	Drogi dojścia do zawodu prokuratora	15
3.1.	Główna droga dojścia do zawodu prokuratora	16
3.2.	Uboczne drogi dojścia do zawodu prokuratora	21
4.	Zasady oceny pracy prokuratora	28
5.	Awans zawodowy prokuratora	29
5.1.	Komisja do Spraw Awansów	29
5.2.	Mobilność zawodowa	30
5.3.	Przywileje awansowe	34
III.	Belgia	35
1.	Prokuratura w konstytucji i w ustawodawstwie zwykłym	35
1.1.	Konstytucja	35
1.2.	Ustawodawstwo zwykłe	37
2.	Struktura hierarchiczna prokuratury	37
3.	Drogi dojścia do zawodu prokuratora	38
3.1.	Główna droga do zawodu prokuratora	39
3.2.	Uboczne drogi dojścia do zawodu prokuratora	40
4.	Rekrutacja i awans zawodowy prokuratora	41
5.	Zasady oceny pracy prokuratora	44
IV.	Podsumowanie	47
	Bibliografia	50

I. Uwagi wprowadzające

Polski czytelnik – w tym również czytelnik będący prokuratorem – w naturalny sposób nakłada na obce systemy prawne „klisze”, które utrwaliły się w jego świadomości w wyniku wieloletniego funkcjonowania w systemie polskim. Bywa jednak, że „klisze” te nie tylko zawodzą, ale także powodują całkowitą dezorientację. I tak, pierwszą czynnością, którą zapewne wykona polski prokurator zainteresowany pracą swoich kolegów z Francji, będzie poszukiwanie strony internetowej prokuratury paryskiej (*parquet de Paris*), a ewentualnie prokuratury innego dużego francuskiego miasta. Jakież będzie jego zdziwienie, gdy po wpisaniu hasła *parquet de Paris* wyszukiwarka skieruje go najpierw na sponsorowaną stronę paryskiego sklepu z parkietami (*parquet*), a dopiero w drugiej kolejności na jedną z zakładek strony internetowej paryskiego sądu (*Tribunal de Paris*), która poświęcona jest prokuraturze (to samo francuskie słowo *parquet*!) działającej w obrębie tego sądu. Gdy zaś nasz prokurator wpisze w przeglądarki hasła *parquet de Lyon* czy *parquet de Bordeaux*, wówczas zostanie skierowany (po uprzednim „odsianiu”, rzecz jasna, reklam lyońskich i bordoskich specjalistów od układania parkietu...) do stron tamtejszych sądów, gdzie jedynie wspomina się o istnieniu prokuratury, ale bez żadnych bliższych szczegółów. Jeszcze większe rozczarowanie naszego prokuratora nastąpi, gdy wpisze do Internetu hasło *loi sur le parquet* („ustawa o prokuraturze”), a jedynym rezultatem tych poszukiwań będzie odwołanie do ustawy z dnia 24 grudnia 2024 r. dotyczącej Prokuratury Europejskiej, a mającej na celu dostosowanie francuskiego wymiaru sprawiedliwości do wyzwań wiążących się z przystąpieniem Republiki Francuskiej do tej instytucji unijnej. Stąd też omawiając kwestię dojścia do zawodu prokuratora i ewaluacji jego pracy we Francji i w Belgii, wypada zacząć od krótkiego wstępu historycznego, który umożliwi polskiemu czytelnikowi zrozumienie przytoczonych – i jak się okaże pozornych – paradoksów.

W XIII w. we Francji dokonywał się proces wycofywania się monarchy z osobistego sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Funkcję sądenia król przekazywał sędziom zawodowym –

przede wszystkim sędziom w tzw. parlamentach, a więc w sądach wyższych. Pozostawała jednak kwestia zapewnienia respektowania przez sądy interesów monarszych, przy czym chodziło, z jednej strony, o interesy samego władcy i jego domeny, a z drugiej – o zapewnienie prawidłowego wymiaru sprawiedliwości oraz ochronę interesu publicznego, co należało do podstawowych obowiązków monarchy wobec ludu i co legitymowało jego władzę. W tym celu król udzielał pełnomocnictw prawnikom wykonującym istniejące w owym czasie wolne zawody, tj. prokuratorom i adwokatom. Ówczesni adwokaci doradzali klientom, bronili ich oraz przemawiali w ich imieniu przed sądem. Domeną tych prawników był więc proces cywilny, gdyż to on toczył się wówczas ustnie. Z kolei prokuratorzy prowadzili postępowania w imieniu klientów. Przed najważniejszymi sądami istniał przymus prokuratorski, a wystąpienia prokuratorów przybierały przede wszystkim formę pisemną. Skoro więc ówczesne postępowanie karne miało charakter przede wszystkim pisemny, to właśnie ono pozostawało domeną prokuratora. Oba zawody miały charakter komplementarny. To jednak prokurator najlepiej znał sprawę i miał status gospodarza postępowania (używano wobec nich określenia *dominus litis* – tego samego, którego dzisiaj używa się w stosunku do prokuratora jako organu postępowania przygotowawczego). Dlatego to on aprobował pisma adwokata przed złożeniem w sądzie, a także towarzyszył adwokatowi na sali sądowej.

Przełom nastąpił z chwilą wydania przez Filipa IV Pięknego, w dniu 23 marca 1302 r., ordonansu „dla dobra, użyteczności i reformy królestwa”. Ten akt ustawodawczy po raz pierwszy regulował status prokuratorów królewskich, którzy mieli odtąd składać taką samą przysięgę jak sędziowie i którym nie wolno już było zajmować się sprawami osób prywatnych. Obowiązki mieli wykonywać osobiście lub ewentualnie przez zatrudnionych przez siebie substytutów (zastępców). W kolejnych dziesięcioleciach status urzędu sądowego zyskali również adwokaci królewscy. Doprowadziło to wykształcenia się w parlamentach prokuratury, której przewodził prokurator generalny mający do pomocy dwóch adwokatów generalnych i pewną liczbę substytutów. Prokuraturę nazywano „parkietem” (*parquet*), którą to nazwę wywodzi się od miejsca, które na sali sądowej zajmowali przedstawiciele prokuratury, względnie od barierek, zza której przemawiali, lub od izby, w której gromadzili się w parlamencie. Prokurator generalny i adwokaci generalni byli członkami społeczności parlamentu na równi z sędziami (tworzyli tzw. towarzystwo, *compagnie*), a ta sama osoba mogła w ciągu kariery naprzemiennie pełnić te urzędy. Sędziowie i prokuratorzy – terminem tym określamy odtąd łącznie prokuratora generalnego, adwokatów generalnych i substytutów – mieli ten sam status funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości (*magistrat*, liczba mnoga – *magistrats*; wymowa w obu przypadkach to „mażistra”, z akcentem na ostatnią sylabę)¹. Odróżniano ich w ten

¹ Słowo „magistrat”, które oznacza zarówno sędziego, jak i prokuratora, nie ma swojego odpowiednika w języku polskim. Jego tłumaczenie jako „funkcjonariusz wymiaru sprawiedliwości” Autor zaczerpnął z: *Wielki Słownik Francusko-Polski*, tom II, Warszawa 1986.

sposób, że sędziów nazywano *magistrats du siège*, a więc „siedzzącymi funkcjonariuszami sądownictwa”, co oczywiście nawiązywało do zachowania na sali sądowej. Na tej samej zasadzie prokuraturę nazywano *magistrature debout* („stojący urząd sądowy”), a prokuratorów – *magistrats du parquet* („funkcjonariusze wymiaru sprawiedliwości wykonujący obowiązki «w parkiecie»”, a więc w prokuraturze). Prokuratorów nazywano również „ludźmi króla” (*gens du roi*), co – rzecz jasna – nawiązywało do ich roli w sądzie. W odróżnieniu od sędziów prokuratorzy podlegali poleceniom kancelarii królewskiej. Do sędziów zbliżało ich z kolei to, że choć w swoich pismach mieli obowiązek przestrzegać tych poleceń, to na sali sądowej zachowywali swobodę wypowiedzi. Identycznie jak sędziowie byli nieusuwalni. Z czasem prokuratura działająca analogicznie do tej w parlamencie wykształciła się również w sądach niższych, przy czym prokuraturą w sądzie niższym kierował nie prokurator generalny, ale królewski, a towarzyszyli mu adwokaci królewscy i substytucji. Prokurator królewski był substytutem (zastępcą) prokuratora generalnego w parlamencie i podlegał jego poleceniom².

Nakreślony pokrótce schemat prokuratury *ancien régime*’u okazał się zaskakująco trwały – do tego stopnia, że w głównych zarysach przetrwał czasy rewolucyjne, a w formie ukształtowanej w epoce napoleońskiej funkcjonuje bez większych zmian do dzisiaj. I tak prokuraturą w sądach apelacyjnych, powstałych w miejsce parlamentów, kieruje prokurator generalny, który ma do pomocy adwokatów generalnych i substytutów generalnych. Z kolei na czele prokuratury w trybunałach pierwszej instancji/trybunałach sądowych (zwanych tak w odróżnieniu od trybunałów administracyjnych), do niedawna nazywanych „trybunałami wielkiej instancji” (*tribunal de grande instance*), stoi prokurator Republiki (w przeszłości, zależnie od ustroju, był to prokurator cesarski, a potem królewski), który ma do pomocy wiceprokuratorów, zastępców prokuratora i substytutów. Prokuratorzy generalni podlegają Ministrowi Sprawiedliwości, choć od 2013 r. otrzymują od niego wyłącznie polecenia o charakterze ogólnym. Prokuratorzy Republiki podlegają z kolei prokuratorom generalnym i mają obowiązek wykonywać ich polecenia – również w sprawach indywidualnych. Nowością w stosunku do czasów sprzed 1789 r. jest prokuratura w Sądzie Kasacyjnym (a więc w Sądzie Najwyższym). Na jej czele stoi Prokurator Generalny, który ma do pomocy sekretarza generalnego, pierwszych adwokatów generalnych, adwokatów generalnych, adwokatów generalnych referentów i audytora. O ile prokuratorzy generalni w sądach apelacyjnych i prokuratorzy Republiki są przełożonymi prokuratorów kierowanych przez nich prokuratur i mogą wydawać im polecenia, o tyle Prokurator Generalny przy Sądzie Kasacyjnym jest tylko *primus inter pares* prokuratorów kierowanej przez siebie prokuratury. Nie jest on też przełożonym prokuratorów generalnych w sądach apelacyjnych ani prokuratorem ge-

² K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, t. III, Warszawa 1966, s. 140, 280, *passim*; M.-L. Rassat, *Le ministère public entre son passé et son avenir*, Paris 1965, s. 12–31; P. Turek, *Ludzie króla, czyli prokuratura francuska przed 1789 r.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2022, nr 2, s. 87–115 i literatura tam powołana.

neralnym całej Republiki – taka funkcja we Francji nie istnieje. Nadal obowiązuje zasada, że francuscy *magistrats* tworzą jeden korpus i pełnią urzędy naprzemiennie w sądach i prokuraturach. Ta naprzemiennność i równorzędność funkcji prokuratorskich i sędziowskich sięgają tak daleko, że w Sądzie Kasacyjnym, gdy liczba prokuratorów jest niedostateczna, sędzia, nie rezygnując ze stanowiska, może pełnić obowiązki prokuratora. Skoro zaś istnieje wspólny korpus sędziowsko-prokuratorski, a prokuratury stanowią część sądów, nie może dziwić, że prokuratury nie posiadają własnych stron internetowych, ale – co najwyżej – zakładkę na stronie właściwego sądu. Nie jest również potrzebna odrębna ustawa dotycząca prokuratury, gdyż jej działanie regulują przepisy ustaw dotyczących sądownictwa, którego stanowi ona integralną część³.

Z historycznych względów prokuratura belgijska stanowi wariant ustrojowy prokuratury francuskiej. Dzieje się tak dlatego, że w okresie rewolucyjnym terytorium dzisiejszej Belgii zostało podbite przez Francuzów, a w związku z tym podlegało reformom dokonywanym wówczas przez ustawodawcę francuskiego. Ukształtowany wówczas ustrój sądownictwa, a więc i ustrój prokuratury, przejęło i bez większych zmian zachowało państwo belgijskie powstałe w 1830 r. Przy każdym trybunale pierwszej instancji ustanowiony jest prokurator królewski (Belgia, w przeciwieństwie do Francji, zachowała ustrój monarchiczny), który kieruje prokuraturą królewską. Przy każdym sądzie apelacyjnym ustanowiony jest z kolei prokurator generalny i podlegała mu prokuratura generalna. Prokurator Generalny stoi także na czele prokuratury przy Sądzie Kasacyjnym, która, tak jak we Francji, stanowi odrębną jednostkę organizacyjną i nie jest nadrzędna hierarchicznie wobec prokuratur przy sądach apelacyjnych i prokuratur prokuratorów królewskich. Dopiero od 2002 r. istnieje Prokuratura Federalna (Belgia jest przecież państwem o charakterze federalnym), która obejmuje swoją kompetencją całe terytorium królestwa, a odpowiada za ściganie najpoważniejszych przestępstw wymierzonych w bezpieczeństwo państwa i za współpracę międzynarodową. Składa się z 16 prokuratorów francuskojęzycznych i 16 niderlandzkojęzycznych, którymi kieruje Prokurator Federalny. Również ta prokuratura nie ma charakteru nadrzędnego w stosunku do pozostałych. Istnieje ponadto, powiązana z prokuraturą powszechną, prokuratura przy sądach pracy (*auditoriat du travail*), którą jednak w dalszych rozważaniach pominiemy⁴.

³ R. David, *Prawo francuskie. Podstawowe dane*, Warszawa 1965, s. 108–114; M.-L. Rassat, *op.cit.*, s. 33–36, 46–49, *passim*; A. Machowska, [w:] *Prawo francuskie*, t. 2, red. A. Machowska, K. Wojtyczek, Kraków 2005, s. 92–96, 102–106; P. Turek, *Prokuratura w standardach prawnych Rady Europy*, Warszawa 2022, s. 35–42; *Les magistrats du parquet*, <https://www.justice.gouv.fr/justice-france/acteurs-justice/magistrats/magistrats-du-parquet> (dostęp: 30.11.2025 r.).

⁴ X. Rousseaux, *L'histoire de la justice en Belgique: état des recherches d'un domaine en gestation*, „Revue Belge d'Histoire Contemporaine” 1998, nr 1–2, s. 247–277; J.-P. Nandrin, *Justice, magistrature et politique aux premiers temps de l'indépendance de la Belgique*, „Bulletin de la Classe des lettres et des sciences morales et politiques” 1997, nr 1–6, s. 69–111; *À propos du ministère public*, <https://www.om-mp.be/fr/propos-mp> (dostęp: 30.11.2025 r.).

Kolejne dwie części niniejszej pracy – jedna dotycząca Francji, a druga Belgii – zawierają przede wszystkim analizę prawnoporównawczą modelu dojścia do zawodu prokuratora w obu wymienionych państwach, a analiza ta uwzględnia kryteria formalne, etapy szkolenia, ustrój podmiotów szkolących oraz dostęp do zawodu prokuratora przedstawicieli innych zawodów prawniczych (co umożliwia zorientowanie się, do jakiego stopnia osoby z zewnątrz prokuratury mają dostęp do wyższych stanowisk prokuratorskich). W obu tych częściach dokonano ponadto analizy prawnoporównawczej modelu awansu prokuratorów we Francji i w Belgii oraz zasady oceny pracy prokuratora w kontekście obowiązującego w danym państwie modelu awansu. Każdą część otwierają analiza miejsca prokuratury w konstytucji omawianego państwa oraz przedstawienie najważniejszych aktów prawnych regulujących działanie prokuratury danego państwa oraz inne kwestie, które stanowią przedmiot niniejszej pracy. Część poświęcona Belgii (III) jest wyraźnie krótsza niż część poświęcona Francji (II). Wynika to zarówno z założenia, że model francuski ma charakter wiodący i przez to zasługuje na bardziej szczegółowe omówienie, jak i z faktu, że w zakresie, którego niniejszy raport dotyczy, system belgijski jest prostszy.

II. Francja

1. Prokuratura w konstytucji i w ustawodawstwie zwykłym

Francja należy do tych państw, w których prokuratura jest instytucją uregulowaną w konstytucji. Rzecz jasna, liczne regulacje dotyczące prokuratury znajdują się również w ustawodawstwie zwykłym.

1.1. Konstytucja

Regulacje dotyczące prokuratury zawarte są w rozdziale VIII Konstytucji Republiki Francuskiej⁵, zatytułowanym „O władzy sędziowskiej”. Rozdział ten składa się zaledwie z trzech artykułów, z których tylko dwa – i to nie w całości – mają znaczenie dla przedmiotu niniejszej pracy.

„Artykuł 64.

Prezydent Republiki jest gwarantem niezawisłości władzy sędziowskiej.

Korzysta on z pomocy Najwyższej Rady Sądownictwa.

Ustawa organiczna określa status sędziów i prokuratorów (*magistrats*).

Sędziowie są nieusuwalni.

Artykuł 65.

Najwyższa Rada Sądownictwa składa się z sekcji właściwej dla sędziów (*magistrats du siège*) i sekcji właściwej dla prokuratorów (*magistrats du parquet*).

Sekcji właściwej dla sędziów przewodniczy Pierwszy Prezes Sądu Kasacyjnego. W jej skład wchodzi ponadto pięciu sędziów i jeden prokurator, jeden radca stanu delegowany przez Radę Stanu [Najwyższy Sąd Administracyjny – przyp. Autora], jeden adwokat oraz sześć wykwalifikowanych osobistości nienależących ani do parlamentu, ani do sądownictwa powszechnego, ani do sądownictwa administracyjnego. Prezydent Republiki, Przewodniczący

⁵ Dostępne tłumaczenie Konstytucji Republiki Francuskiej na język polski jest już nieaktualne w zakresie art. 65 (*Konstytucja Francji*, tłum. W. Skrzydło, wyd. 2 uaktualnione, Warszawa 2005).

Zgromadzenia Narodowego i Przewodniczący Senatu wyznaczają po dwie wykwalifikowane osobistości. (...)

Sekcji właściwej dla prokuratorów przewodniczy Prokurator Generalny przy Sądzie Kasacyjnym. W jej skład wchodzi ponadto pięciu prokuratorów i jeden sędzia, jak również jeden radca stanu, jeden adwokat i sześć wykwalifikowanych osobistości, o których mowa w poprzednim ustępie.

Sekcja Najwyższej Rady Sądownictwa właściwa dla sędziów formułuje wnioski o powołanie sędziów Sądu Kasacyjnego, pierwszych prezesów sądów apelacyjnych i prezesów sądów pierwszej instancji [obecnie dotyczy to trybunałów sądowych – przyp. Autora]. Inni sędziowie są powoływani na podstawie jej wiążącej opinii.

Sekcja Najwyższej Rady Sądownictwa właściwa do spraw prokuratorów wydaje opinie dotyczące nominacji prokuratorów.

(...)

Minister Sprawiedliwości może uczestniczyć w posiedzeniach składów Najwyższej Rady Sądownictwa, z wyjątkiem [posiedzeń dotyczących – przyp. Autora] spraw dyscyplinarnych.

(...)

Ustawa organiczna określa warunki stosowania niniejszego artykułu”.

1.2. Ustawodawstwo zwykłe

Ustawą organiczną, o której mowa w obu cytowanych artykułach francuskiej konstytucji, jest ordonans nr 58-1270 z dnia 22 grudnia 1958 r. – ustawa organiczna o statucie sądownictwa⁶ (dalej: statut sądownictwa). To właśnie ten akt prawny ma zasadnicze znaczenie dla niniejszej pracy, albowiem to w nim uregulowano zasady rekrutacji, awansu oraz ewaluacji sędziów i prokuratorów. Kluczowe znaczenie dla zrozumienia systemu nominacji i awansów w prokuraturze francuskiej ma art. 28 statutu sądownictwa, który stanowi:

„Dekrety dotyczące powołania na stanowiska prezesa trybunału sądowego lub trybunału pierwszej instancji lub radcy [sędziego – przyp. Autora] referendarza w Sądzie Kasacyjnym⁷ wydaje Prezydent Republiki na wniosek właściwej sekcji Najwyższej Rady Sądownictwa.

Dekrety dotyczące podniesienia stopnia lub powołania na stanowiska funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości inne niż wymienione w poprzednim ustępie wydaje Prezydent Republiki na wniosek Ministra Sprawiedliwości, po uzyskaniu wiążącej opinii właściwej

⁶ Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature [tekst ostatnio aktualizowany według stanu na dzień 1 lipca 2025 r. – przyp. Autora], www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000339259 (dostęp: 24.10.2025 r.).

⁷ Tekst tego przepisu jest starszy niż obecne brzmienie art. 65 konstytucji. Gdy więc chodzi o stanowiska sędziowskie, których obsadzenie możliwe jest tylko na wniosek Najwyższej Rady Sądownictwa, art. 28 statutu sądownictwa jest już nieaktualny.

sekcji Najwyższej Rady Sądownictwa, gdy chodzi o sędziów, i po uzyskaniu opinii zwykłej właściwej sekcji Najwyższej Rady Sądownictwa, gdy chodzi o prokuratorów. Reguły dotyczące powoływania prokuratorów stosuje się do funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości w administracji centralnej Ministerstwa Sprawiedliwości i funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości wykonujących funkcję inspektora wymiaru sprawiedliwości”.

Organizację sądów i działających przy nich prokuratur określa Kodeks organizacji sądownictwa⁸, przy czym liczne istotne regulacje znajdują się również w dekrete nr 93-21 z dnia 7 stycznia 1993 r. wykonującym statut sądownictwa⁹ (dalej: dekret wykonawczy). Skoro zaś, jak przedstawiono w kolejnym rozdziale, główna ścieżka dostępu do zawodu sędziego i prokuratora wiedzie przez Krajową Szkołę Sądownictwa (*École nationale de la magistrature*, dalej: ENM), dodać należy, że jej działanie reguluje dekret nr 72-355 z dnia 4 maja 1972 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa¹⁰ (dalej: dekret o ENM).

2. Struktura hierarchiczna prokuratury

Jak wspomniano w uwagach wprowadzających, we Francji istnieją tylko trzy szczeble sądownictwa, a więc też trzy szczeble stanowiącej jego część prokuratury. Funkcjonująca w ich ramach drabina hierarchiczna stanowisk sędziowskich i prokuratorów jest jednak dalece bardziej skomplikowana. Jej przybliżenie jest niezbędne dla pełnego zrozumienia omówionych w kolejnych rozdziałach zasad rekrutacji i awansu prokuratorów (i – co jest w tym systemie nierozdzielne – sędziów). I tak, w sądownictwie francuskim, a więc również w prokuraturze, istnieją dwa stopnie hierarchiczne (*grades*) oraz grupa najwyższych stanowisk, które ustawodawca nazywa paradoksalnie „pozahierarchicznymi” (*hors hiérarchie*). Dekret wykonawczy określa stanowiska¹¹ zajmowane przez funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości w ramach poszczególnych stopni (art. 2, art. 3 i art. 26 statutu sądownictwa).

⁸ Code de l'organisation judiciaire [tekst ostatnio aktualizowany według stanu na dzień 11 września 2025 r. – przyp. Autora], www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071164/ (dostęp: 24.10.2025 r.). We Francji, inaczej niż w Polsce, w kodeksach nie oznacza się aktu ustawodawczego, mocą którego dany kodeks został wprowadzony. Odnotowujemy tutaj więc, że Kodeks organizacji sądownictwa wprowadzono dwoma dekretemi z dnia 16 marca 1978 r. – dekretem nr 78-329 i dekretem nr 78-330. Odnotowujemy również, że we francuskich kodeksach, inaczej niż w polskich, współistnieją przepisy o randze ustawowej (oznaczane literą L) oraz przepisy o randze podustawowej, wprowadzone aktem wykonawczym (oznaczone literami R lub D – w zależności od rangi aktu wykonawczego).

⁹ Décret n°93-21 du 7 janvier 1993 pris pour l'application de l'ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000726191> (dostęp: 11.11.2025 r.).

¹⁰ Décret n°72-355 du 4 mai 1972 relatif à l'École nationale de la magistrature, www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000513355 (dostęp: 25.10.2025 r.).

¹¹ Ustawodawca francuski posługuje się słowem *fonction*, co dosłownie oznacza „funkcję”. Ponieważ jednak słowo to jest w omawianych aktach prawnych używane zarówno w odniesieniu do stanowisk szeregowych, jak i kierowniczych, w niniejszej pracy używa się w jego miejsce słowa „stanowisko”. Taki wybór termino-

W skład najniższego w hierarchii sędziowskiej stopnia drugiego wchodzi następujące stanowiska prokuratorskie oraz – wymienione tutaj jedynie przykładowo – równorzędne im hierarchicznie stanowiska sędziowskie:

1. substytut prokuratora Republiki oraz substytucji wyspecjalizowanych prokuratorów Republiki przy trybunale sądowym w Paryżu: do spraw przestępczości finansowej, do spraw terroryzmu i do spraw przestępczości zorganizowanej¹²; sędzia, sędzia śledczy, sędzia do spraw małoletnich i inni;
2. substytut przy prokuratorze generalnym sądu apelacyjnego; sędzia przy pierwszym prezesie sądu apelacyjnego (art. 3 dekretu wykonawczego).

Z kolei w skład pierwszego, a więc wyższego stopnia, wchodzi następujące stanowiska prokuratorskie oraz – wymienione również tylko przykładowo – równorzędne hierarchicznie stanowiska sędziowskie:

1. prokurator Republiki przy trybunale sądowym/pierwszej instancji i prezes tego trybunału;
2. zastępca prokuratora Republiki (*procureur de la République adjoint*) przy tym trybunale i pierwszy wiceprezes tego trybunału;
3. pierwszy wiceprokurator Republiki (*premier vice-procureur de la République*) przy tym trybunale oraz pierwsi wiceprokuratorzy Republiki przy trybunale sądowym w Paryżu: do spraw przestępczości finansowej, do spraw terroryzmu i do spraw przestępczości zorganizowanej; pierwszy wiceprezes zastępca (*premier vice-président adjoint*) trybunału sądowego/pierwszej instancji;
4. wiceprokurator Republiki przy trybunale sądowym/pierwszej instancji oraz wiceprokuratorzy Republiki przy trybunale sądowym w Paryżu: do spraw przestępczości finansowej, do spraw terroryzmu i do spraw przestępczości zorganizowanej; pierwszy wiceprezes zastępca trybunału sądowego/pierwszej instancji;
5. wiceprokurator Republiki przy prokuratorze generalnym sądu apelacyjnego i wiceprezes przy prezesie sądu apelacyjnego;
6. substytut generalny sądu apelacyjnego i radca (sędzia) tego sądu;
7. adwokat generalny referendarz i radca (sędzia) referendarz Sądu Kasacyjnego;

---

logiczny wynika z realiów polskich, gdzie słowo „funkcja” zastrzeżone jest przede wszystkim dla stanowisk kierowniczych.

¹² Zgodnie z art. 39 francuskiego Kodeksu postępowania karnego (Code de procédure pénale, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTIO00038312271/ dostęp: 11.11.2025 r.) prokurator Republiki reprezentuje prokuraturę przed trybunałem sądowym oraz przed sądem przysięgłych mającym swoją siedzibę w tym trybunale, a więc przed sądami właściwymi w pierwszej instancji dla olbrzymiej większości przestępstw. To właśnie z tego powodu utworzone w ostatnich latach prokuratury wyspecjalizowane: do spraw przestępczości finansowej, do spraw terroryzmu i do spraw przestępczości zorganizowanej, mają status prokuratur Republiki, co oznacza, że umiejscowione są na najniższym szczeblu hierarchicznym prokuratury, a nie – jak np. w Polsce – na szczeblu najwyższym (wydziały zamiejscowe Departamentu do Spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Krajowej).

8. radca (sędzia) i substytut generalny odpowiedzialny za sekretariat generalny w sądzie apelacyjnym, wiceprezes i wiceprokurator Republiki odpowiedzialny za sekretariat generalny w trybunale sądowym/pierwszej instancji; wiceprokuratorzy Republiki przy trybunale sądowym w Paryżu odpowiedzialni za sekretariat generalny wyspecjalizowanych prokuratur: do spraw przestępczości finansowej, do spraw terroryzmu i do spraw przestępczości zorganizowanej (art. 4 dekretu wykonawczego)¹³.

Stanowiska pozahierarchiczne (a w praktyce najwyższe w hierarchii) to:

1. sędziowie i prokuratorzy Sądu Kasacyjnego, za wyjątkiem radców (sędziów) referendarzy i adwokatów generalnych referendarzy;
2. pierwsi prezesi sądów apelacyjnych i prokuratorzy generalni tych sądów;
3. pierwsi prezesi izb sądów apelacyjnych i pierwsi adwokaci generalni tych sądów;
4. prezesi izb sądów apelacyjnych i adwokaci generalni tych sądów.

Ponadto, z uwagi na swoje szczególne znaczenie, za pozahierarchiczne mogą zostać uznane, na podstawie aktu wykonawczego, niektóre stanowiska prokuratorów Republiki i zastępców prokuratorów Republiki, jak też prezesów, pierwszych prezesów, pierwszych wiceprezesów i wiceprezesów trybunałów sądowych (art. 3 statutu sądownictwa).

W ramach każdego z dwóch stopni istnieją szczeble stażowe (*échelons d'ancienneté*; art. 2 statutu sądownictwa), które określa dekret wykonawczy. I tak, pierwszy stopień hierarchii sądowej ma 8 szczebli, przy czym najwyższy, tj. ósmy, stopień zarezerwowany jest tylko dla funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, których wskazuje odrębne zarządzenie. Czas wymagany do przejścia z niższego do wyższego szczebla stażowego wynosi: dla szczebli od 1 do 4 – 18 miesięcy, dla szczebla 5 – 2 lata, dla szczebli 6 i 7 – 3 lata. Drugi stopień hierarchii sądowej ma 5 szczebli stażowych, a czas wymagany do przejścia z niższego do wyższego szczebla stażowego wynosi: dla szczebli 1 i 2 – rok, a dla szczebli 3 i 4 – 2 lata (art. 12 dekretu wykonawczego). Z kolei stanowiska pozahierarchiczne mają, co do zasady, tylko jeden szczebel stażowy, a wyjątkowo – dwa szczeble, przy czym czas wymagany do przejścia z niższego do wyższego szczebla wynosi wtedy 3 lata. W tej ostatniej grupie znajdują się adwokaci generalni w Sądzie Kasacyjnym, prokuratorzy generalni i pierwsi adwokaci generalni w sądach apelacyjnych, prokuratorzy Republiki w niektórych miastach, np. w Lyonie, Marsylii i Bordeaux. Każdy kolejny szczebel wiąże się z wyższym wynagrodzeniem (art. 12, art. 13 i art. 16 dekretu wykonawczego).

Biorąc pod uwagę, że prokuratorzy – w przeciwieństwie do sędziów – są usuwalni ze swoich stanowisk, istotne znaczenie ma regulacja, zgodnie z którą zmiana poziomu stanowiska nie wpływa na obniżenie stopnia ani wynagrodzenia (art. 17 dekretu wykonawczego).

¹³ Wymieniając funkcje drugiego i pierwszego stopnia, pominięto urząd prokuratora Republiki przy wyższym trybunale apelacyjnym i funkcjonariuszy podległej mu prokuratury, ponieważ obecnie istnieje tylko jeden taki sąd – w Saint-Pierre-et-Miquelon, a więc w jednym z najmniejszych terytoriów zamorskich.

3. Drogi dojścia do zawodu prokuratora

Francuski system sądownictwa jest bardzo skomplikowany, co wyraża się m.in. w tym, że istnieją liczne sposoby dojścia do zawodu prokuratora i sędziego, które dla uproszczenia podzieliliśmy tutaj na dwie kategorie: drogę główną i drogi uboczne. Wszystkie one mają jeden wspólny mianownik, a mianowicie wiodą przez Krajową Szkołę Sądownictwa (ENM) – droga główna obejmuje aplikację w ENM, a droga uboczna staż próbny lub szkolenie przygotowawcze w ENM.

Krajowa Szkoła Sądownictwa jest instytucją publiczną regulowaną prawem administracyjnym (*établissement public à caractère administratif*), podległą Ministrowi Sprawiedliwości i mającą swoją siedzibę w Bordeaux (art. 1 dekretu o ENM). Jej zadaniem jest, po pierwsze, kształcenie wstępne i ustawiczne funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, a po drugie – kształcenie osób, które nie należą do korpusu sądowniczego, ale dopiero mają objąć stanowiska w wymiarze sprawiedliwości (art. 2 dekretu o ENM). Treść tej ostatniej regulacji odzwierciedla istnienie różnych dróg dojścia do zawodu prokuratora i sędziego. Gdy bowiem mowa o kształceniu funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, a nie przyszłych funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, wówczas chodzi o to, że osoby, które wybrały główną drogę dojścia do zawodu prokuratora, a więc drogę poprzez aplikację w ENM, już z chwilą rozpoczęcia aplikacji stają się – obok sędziów i prokuratorów – częścią korpusu sądowniczego (art. 1 statutu sądownictwa). Natomiast osoby, które wybrały uboczną drogę dojścia do zawodu, z chwilą podjęcia szkolenia przygotowawczego w ENM nie stają się jeszcze członkami tego korpusu.

By jednak zrozumieć sens tego systemu, należy jeszcze raz przypomnieć, że we Francji istnieje jednolity korpus sądowniczy (*corps judiciaire*; częściej jednak używane jest wyjaśnione wyżej słowo *magistrature*) złożony z funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości (*magistrats*), którzy w trakcie kariery obejmują naprzemiennie stanowiska w prokuraturze i sądzie¹⁴. Co więcej, pojęcie funkcjonariusza wymiaru sprawiedliwości obejmuje nie tylko prokuratorów i sędziów, ale też stanowiska w administracji centralnej Ministerstwa Sprawiedliwości oraz w Generalnej Inspekcji Wymiaru Sprawiedliwości (art. 1 statutu sądownictwa). Wynika stąd np., że we Francji, inaczej niż w Polsce, nie istnieje pojęcie prokuratora czy sędziego delegowanego do Ministerstwa Sprawiedliwości czy do wspomnianej Inspekcji, gdyż chodzi w każdym przypadku o nominację na inne niż sędziowskie lub prokuratorowskie stanowisko funkcjonariusza wymiaru sprawiedliwości. Dlatego w realiach francuskich mówimy zawsze o dojściu do zawodu funkcjonariusza wymiaru sprawiedliwości (*magistrat*). Z tej właśnie przyczyny drogę dojścia do zawodu prokuratora omawiamy tutaj łącznie z drogą dojścia do

¹⁴ Z tego systemu wyłączone jest jednak sądownictwo administracyjne.

zawodu sędziego, incydentalnie wspominając o stanowiskach w administracji centralnej Ministerstwa Sprawiedliwości oraz w Generalnej Inspekcji Wymiaru Sprawiedliwości.

3.1. Główna droga dojścia do zawodu prokuratora

3.1.1. Rekrutacja

Aplikanci (*auditeurs de justice*; dosłownie: „słuchacze wymiaru sprawiedliwości”) są rekrutowani na podstawie konkursu (art. 15 statutu sądownictwa). Muszą oni być obywatelami francuskimi oraz spełniać inne ogólne warunki wykonywania funkcji w wymiarze sprawiedliwości, tj. cieszyć się pełnią praw obywatelskich i nienaganną moralnością, mieć uregulowany stosunek do służby wojskowej i odpowiednie predyspozycje fizyczne (art. 16 statutu sądownictwa). Krajowa Szkoła Sądownictwa przeprowadza trzy różne konkursy dla kandydatów na aplikantów (art. 17 statutu sądownictwa). W pierwszym mogą startować osoby posiadające dyplom ukończenia co najmniej czteroletnich studiów wyższych lub dyplom ekwiwalentny. Co jednak wymaga podkreślenia z punktu widzenia prawnoporównawczego, nie muszą to być studia prawnicze, a większość aplikantów stanowią absolwenci nauk politycznych, tzw. *Sciences Po*, które to studia można ukończyć na jednej z dziesięciu elitarnych szkół wyższych¹⁵. W drugim konkursie mogą startować funkcjonariusze państwowi, żołnierze i inni pracownicy państwowi lub samorządowi legitymujący się czteroletnim doświadczeniem zawodowym. W trzecim konkursie mogą startować osoby z takim samym dyplomem jak osoby z grupy pierwszej, posiadające co najmniej cztery lata takiego doświadczenia zawodowego w dziedzinie prawa, administracji, ekonomii lub spraw społecznych, które w sposób szczególny predysponuje je do wykonywania funkcji sądowych, a ponadto doktorzy prawa legitymujący się jeszcze innym niż wymagany do zdobytego przez nich doktoratu dyplomem ukończenia studiów wyższych (art. 17 statutu sądownictwa). Minister Sprawiedliwości corocznie określa limity przyjęć do ENM dla wszystkich trzech kategorii kandydatów. W ramach dwóch pierwszych grup grupie pierwszej przysługuje nie mniej niż 65% i nie więcej niż 82% miejsc. Z kolei limit przyjęć kandydatów z grupy trzeciej nie może przekroczyć jednej trzeciej miejsc przewidzianych łącznie dla grupy pierwszej i drugiej (art. 17 statutu sądownictwa, art. 16 dekretu o ENM).

Każdy z wymienionych konkursów przeprowadzany jest według nieco innych zasad. Pierwszy konkurs (tj. konkurs przeznaczony dla absolwentów studiów wyższych bez doświadczenia zawodowego, a więc będący ekwiwalentem konkursu do polskiej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury) otwarty jest dla osób mających nie więcej jak 31 lat, przy czym

¹⁵ *Devant l'ENM, Gérald Darmanin engage la magistrature à faire son aggiornamento*, <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/devant-l-enm-gerald-darmanin-engage-la-magistrature-a-faire-son-aggiornamento-20251025> (dostęp: 6.11.2025 r.).

dla absolwentów niektórych kierunków limit wieku może być podwyższony o maksymalnie 3 lata, a kandydaci mogą korzystać z kursu przygotowawczego organizowanego przez ENM (art. 17 dekretu o ENM). Konkurs ten podzielony jest na dwa etapy. Pierwszy z nich, pisemny, składa się z:

1. wypracowania na temat bieżących problemów społecznych, a w szczególności nurtujących Francję kwestii sądowych, prawnych, socjalnych, politycznych, historycznych, ekonomicznych, filozoficznych lub kulturalnych (5 godzin);
2. wypracowania na temat z zakresu prawa cywilnego lub procedury cywilnej albo prawa karnego lub procedury karnej (5 godzin);
3. kazusu praktycznego z prawa cywilnego lub procedury cywilnej albo prawa karnego lub procedury karnej (3 godziny);
4. syntezy dokumentów dotyczących problemów sądowych, prawnych lub administracyjnych (5 godzin);
5. egzaminu obejmującego dwa pytania z zakresu prawa publicznego (3 godziny).

Dla osób dopuszczonych na podstawie etapu pierwszego przeprowadzany jest drugi, ustny etap konkursu, który obejmuje:

1. egzamin z języka angielskiego (30 minut);
2. egzamin – stosownie do wyboru kandydata – z prawa Unii Europejskiej, prawa międzynarodowego prywatnego lub prawa administracyjnego (25 minut);
3. egzamin – stosownie do wyboru kandydata – z prawa pracy i ubezpieczeń społecznych lub prawa gospodarczego;
4. egzamin polegający na rozmowie z jury, obejmującej odpowiedź na pytanie dotyczące aktualnych zagadnień społecznych, kultury ogólnej lub kultury sądowej; kandydat odpowiada ponadto na pytania, które mają ocenić jego umiejętność zachowania się w konkretnych sytuacjach, kulturę osobistą, motywację i dotychczasowe dokonania (art. 18 dekretu o ENM).

Kandydaci mogą uzyskać dodatkowe punkty z fakultatywnej części konkursu, obejmującej egzamin z języka obcego (art. 18-1 dekretu o ENM). W 2017 r. zniesiono obowiązek poddania się przez kandydatów testom psychologicznym (uchylony art. 18-1 dekretu o ENM).

Kandydaci do drugiego konkursu również mogą uczestniczyć w kursach przygotowawczych organizowanych przez ENM, przy czym już samo dopuszczenie do kursu odbywa się na podstawie odrębnego konkursu przeprowadzonego przez komisję ministerialną. Kandydaci dopuszczeni do kursu przygotowawczego są oddelegowywani do jego odbycia przez organ, który ich zatrudnia, albo udziela im się w tym celu urlopu, a ENM pokrywa ich utrzymanie w czasie kursu (art. 22-30 dekretu o ENM). Sam drugi konkurs skonstruowany jest podobnie jak pierwszy, jednak zakres obu części konkursu jest nieco okrojony. I tak, część pierwsza obejmuje (art. 31 dekretu o ENM):

1. wypracowanie na temat bieżących problemów społecznych, a w szczególności nurtujących Francję zagadnień sądowych, prawnych, socjalnych, politycznych, historycznych, ekonomicznych, filozoficznych lub kulturalnych (5 godzin);
2. kazus praktyczny z prawa cywilnego lub procedury cywilnej (3 godziny);
3. kazus praktyczny z prawa karnego lub procedury karnej (3 godziny);
4. syntezę dokumentów dotyczących problemów sądowych, prawnych lub administracyjnych (5 godzin).

Część druga, ustna, przeznaczona dla osób dopuszczonych na podstawie części pierwszej, obejmuje:

1. egzamin z prawa publicznego (25 minut);
2. egzamin – stosownie do wyboru kandydata – z prawa pracy i ubezpieczeń społecznych albo z prawa gospodarczego (25 minut);
3. rozmowę z jury obejmującą wystąpienie kandydata dotyczące jego doświadczenia zawodowego, po którym następuje konwersacja dotycząca dotychczasowej drogi życiowej kandydata, jego motywacji i osiągnięć; przebiega ona w formie pytań mających ocenić umiejętność zachowania się w konkretnych sytuacjach, dobre wychowanie i osiągnięcia zawodowe.

Podobnie jak w pierwszym konkursie, kandydaci do drugiego konkursu mogą fakultatywnie zdawać dodatkowy egzamin z języka obcego (art. 31-1 dekretu o ENM).

Gdy natomiast chodzi o trzeci konkurs, kandydaci do niego mogą odbyć kurs przygotowawczy na zasadach zbliżonych do kandydatów do konkursu drugiego (art. 32-2-32-4 dekretu o ENM).

Sam konkurs (art. 32-5 dekretu o ENM), jak oba poprzednio opisane, składa się z dwóch części, przy czym ich zakres jest jeszcze bardziej okrojony niż w drugim konkursie. Pierwsza część, pisemna, obejmuje:

1. kazus praktyczny – stosownie do wyboru kandydata – z prawa cywilnego lub procedury cywilnej albo prawa karnego lub procedury karnej (3 godziny);
2. egzamin składający się z pytań wymagających krótkiej odpowiedzi, mający ocenić wiadomości kandydata z zakresu innego niż kazus praktyczny (2 godziny);
3. syntezę dokumentów dotyczących problemów sądowych, prawnych lub administracyjnych (5 godzin).

Część druga polega na rozmowie z jury i obejmuje wystąpienie kandydata na temat jego doświadczeń zawodowych lub uniwersyteckich oraz konwersację, która ma podobne cele jak konwersacja w części ustnej pierwszego i drugiego konkursu, a dotyczy ponadto organizacji sądownictwa oraz statutu i deontologii funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości. Inaczej niż w pierwszym i drugim konkursie, nie jest przewidziany fakultatywny egzamin z języka obcego.

Wszystkie trzy konkursy przeprowadza jury powołane przez Ministra Sprawiedliwości. Przewodniczy mu sędzia lub prokurator Sądu Kasacyjnego, a w jego skład wchodzi: sędzia Rady Stanu (Naczelnego Sądu Administracyjnego), uniwersytecki profesor prawa, czterech sędziowie lub prokuratorzy, adwokat, psycholog, specjalista do spraw rekrutacji oraz osoba reprezentująca inny zawód niż wymienione. Każdy z egzaminów wchodzących w skład konkursów oceniany jest przez dwóch sprawdzających (art. 19, art. 32 i art. 32-6 dekretu o ENM).

3.1.2. Przebieg aplikacji

Aplikacja trwa 31 miesięcy, przy czym aplikanci mający odpowiednie doświadczenie zawodowe mogą uzyskać skrócenie tego okresu o maksymalnie jedną trzecią (art. 40 dekretu o ENM). Aplikanci otrzymują wynagrodzenie, jednak w wypadku, gdy nie dotrzymają obowiązku odświeżenia 10 lat w wymiarze sprawiedliwości, muszą to wynagrodzenie zwrócić, proporcjonalnie do długości nieprzepracowanego okresu, chyba że Minister Sprawiedliwości udzieli im zwolnienia (art. 56 dekretu o ENM). Aplikanci będący funkcjonariuszami publicznymi są na czas aplikacji oddelegowywani do ENM (art. 55 dekretu o ENM). Mimo że, jak wspomniano wyżej, aplikant jest członkiem korpusu sądowego, to jednak nie jest funkcjonariuszem wymiaru sprawiedliwości (*magistrat*), a tylko jego status jest zbliżony (*assimilé*) do statusu tego funkcjonariusza (art. 53 dekretu o ENM). Oznacza to np., że aplikantom przysługują togi (załącznik do art. R 111-6 Kodeksu organizacji sądownictwa), których używają przede wszystkim podczas złożenia przysięgi rozpoczynającej aplikację¹⁶. Pod nadzorem sędziego lub prokuratora aplikant pomaga sędziemu śledczemu we wszystkich czynnościach śledczych, a prokuratorom w wykonywaniu skargi publicznej, zasiada z głosem doradczym jako dodatkowy członek składów sądujących w sprawach cywilnych i karnych, wygłasza mowy końcowe i składa wnioski przed tymi sądami, uczestniczy w naradzie sądu przysięgłych; nie może on jednak podpisywać żadnych dokumentów, a więc i decyzji (art. 19 statutu sądownictwa). Ponadto aplikanci uczestniczą w szkoleniu pozwalającym im lepiej poznać środowisko sądowe, gospodarcze i administracyjne, co obejmuje staż w adwokaturze (art. 19 statutu sądownictwa). Szkolenia dla aplikantów prowadzone są przez koordynatorów szkoleń, stałych wykładowców i wykładowców okazjonalnych. Z kolei w sądach powoływani są koordynatorzy regionalni do spraw szkoleń oraz sędziowie i prokuratorzy wykonujący powierzone im przez ENM zadania w zakresie szkoleń. Kadra pedagogiczna ENM zgrupowana jest w wyspecjalizowane centra szkoleniowe (art. 40-1, art. 41 i art. 41-1 dekretu o ENM), z których każde zajmuje się określoną tematyką, np. wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych czy wymiarem sprawiedliwości w sprawach cywilnych¹⁷.

¹⁶ *Programme pédagogique. Février 2022*, s. 3, https://www.enm.justice.fr/api/getFile/sites/default/files/2023-03/Programme_pedagogique_ADJ_2022.pdf (dostęp: 7.11.2025 r.).

¹⁷ *Ibidem*, s. 10, *passim*.

3.1.3. Egzamin końcowy i klasyfikacja absolwentów ENM

Aplikację w ENM wieńczy egzamin. Składa się on z części pisemnej polegającej na opracowaniu decyzji z zakresu prawa cywilnego (6 godzin) i ostatecznego stanowiska prokuratora w śledztwie¹⁸ (6 godzin) oraz z części ustnej, która polega na rozmowie z jury (20 minut) na temat kazusu z zakresu deontologii funkcjonariusza wymiaru sprawiedliwości (art. 47 dekretu o ENM). Egzamin zdaje się przed jury, któremu przewodniczy sędzia lub prokurator Sądu Kasacyjnego, a którego wiceprzewodniczącym jest dyrektor lub wicedyrektor w Ministerstwie Sprawiedliwości, względnie funkcjonariusz Generalnej Inspekcji Wymiaru Sprawiedliwości. Pozostałymi członkami jury są sędzia Rady Stanu (Naczelnego Sądu Administracyjnego) albo Trybunału Obrachunkowego (odpowiednik Najwyższej Izby Kontroli), trzech sędziów lub prokuratorów, dwóch uniwersyteckich profesorów prawa oraz adwokat (art. 45 dekretu o ENM). Egzamin jest jednak tylko elementem końcowej klasyfikacji aplikanta, albowiem w skład tej klasyfikacji wchodzi ponadto: ocena z aplikacji, ocena ze stażu w organach wymiaru sprawiedliwości oraz wynik fakultatywnego testu z języka angielskiego (art. 46 dekretu o ENM). Co zaś najistotniejsze z prawnoporównawczego punktu widzenia, jury sporządza deklarację przydatności (*déclaration d'aptitude*) aplikanta do sprawowania stanowisk sędziowskich, opierając się nie tylko na wspomnianych ocenach, ale też na opiniach o aplikancie sporządzanych w toku aplikacji przez dyrekcję ENM i przez kierowników stażu. Deklaracja ta, kierowana następnie do Ministra Sprawiedliwości, zawiera rekomendacje co do pierwszych stanowisk sędziowskich, jakie powinno się powierzyć absolwentowi ENM, ale może ona także wskazywać, do jakich stanowisk aplikant się nie nadaje. Jury może wstrzymać się z wydaniem certyfikatu przydatności i zalecić odbycie dodatkowego rocznego okresu aplikacji. Może ono także stwierdzić nieprzydatność aplikanta do sprawowania sędziowskich (art. 48 i 49 dekretu o ENM, art. 21 statutu sądownictwa).

3.1.4. Powołanie na pierwsze stanowisko prokuratorskie

Zgodnie z miejscem uzyskanym przez absolwenta ENM na liście kwalifikacyjnej – jednak z wyłączeniem funkcji objętych zastrzeżeniami jury sporządzającej wspomnianą wyżej deklarację przydatności oraz w zależności od listy wakatów, która mu zostaje przedstawiona – informuje on Ministra Sprawiedliwości o stanowisku w prokuraturze lub sądownictwie, na które chce zostać powołany. Na podstawie dokonanych przez absolwentów wyborów Minister Sprawiedliwości zwraca się o opinię do właściwej sekcji Najwyższej Rady Sądownictwa. Absolwent, który nie dokonał wyboru, automatycznie staje się przedmiotem wniosku sformułowanego samodzielnie przez Ministra Sprawiedliwości, a w przypadku odmowy

¹⁸ Jest to pismo procesowe skierowane do sędziego śledczego, w którym prokurator wskazuje postulowany sposób zakończenia śledztwa, tj. wnosi o skierowanie sprawy do sądu w celu osądzenia oskarżonego albo o umorzenie śledztwa (art. 175 francuskiego Kodeksu postępowania karnego, *op. cit.*).

przyjęcia propozycji ministra uznaje się, że absolwent podał się do dymisji. W przypadku negatywnej opinii Najwyższej Rady Sądownictwa co do powołania absolwenta na stanowisko prokuratorskie Minister Sprawiedliwości może zignorować tę opinię lub złożyć nową propozycję po konsultacji z zainteresowanym, a propozycja ta jest następnie przedkładana do zaopiniowania właściwej sekcji Najwyższej Rady Sądownictwa. Powołania absolwentów ENM na stanowiska prokuratorskie (i sędziowskie) dokonuje Prezydent Republiki (art. 26 statutu sądownictwa).

3.2. Uboczne drogi dojścia do zawodu prokuratora

Jak wspomniano wyżej, dostęp do pracy we francuskim sądownictwie, a więc i w prokuraturze, otwarty jest również dla osób, które nie ukończyły w aplikacji w ENM, ale posiadają odpowiednie kwalifikacje zdobyte w innych zawodach. Można w ten sposób otrzymać nominację o charakterze stałym albo czasowym.

3.2.1. Nominacje o charakterze stałym

Aby otrzymać stałą, a więc „pełnowartościową” nominację w sądownictwie, należy przystąpić do stosownego konkursu, który cyklicznie przeprowadza ENM. Należy jednak zaznaczyć, że chodzi tutaj nie o konkurs na stanowisko drugiego lub pierwszego stopnia w sądownictwie, ale o konkurs na staż otwierający drogę do tych stanowisk. Dokładną liczbę stanowisk podlegających obsadzeniu w tym trybie określa zarządzenie Ministra Sprawiedliwości, ale liczba ta nie może przekraczać połowy pierwszych nominacji w stopniu pierwszym i jednej czwartej nominacji w stopniu drugim w danym roku (art. 22 i 25 statutu sądownictwa; tytuł rozdziału ustawy, w którym umieszczone są omawiane przepisy, brzmi: „O rekrutacji stażystów”).

Kandydaci na stażystów powinni spełniać ogólne warunki do sprawowania stanowisk sądowniczych (obywatelstwo francuskie, pełnia praw obywatelskich, nienaganna moralność, uregulowany stosunek do służby wojskowej i predyspozycje fizyczne niezbędne do wykonywania funkcji w wymiarze sprawiedliwości; art. 22 i 16 statutu sądownictwa).

Konkurs na stażystów mogących objąć stanowiska drugiego (a więc najniższego) stopnia hierarchicznego otwarty jest dla:

1. osób posiadających dyplom ukończenia czteroletnich studiów wyższych lub mających kwalifikacje równorzędne oraz takie siedmioletnie doświadczenie w dziedzinie prawa, administracji, ekonomii lub spraw społecznych, które szczególnie predysponuje je do wykonywania funkcji w sądownictwie;
2. asystentów prawnych z co najmniej trzyletnim doświadczeniem pracy w tym zawodzie;
3. dyrektorów służb kancelaryjnych w sądach z co najmniej pięcioletnim doświadczeniem pracy w tym zawodzie;

4. adwokatów z co najmniej pięcioletnim doświadczeniem pracy w tym zawodzie;
5. osób, które posiadają doktorat w dziedzinie prawa oraz, poza dyplomem niezbędnym do uzyskania tego stopnia, jeszcze inny dyplom ukończenia studiów wyższych i które co najmniej przez pięć lat nauczały prawa lub prowadziły badania naukowe w dziedzinie prawa w publicznej szkole wyższej (art. 23 statutu sądownictwa).

Konkurs na stażystów mogących objąć stanowiska pierwszego (a więc wyższego) stopnia hierarchicznego otwarty jest dla:

1. osób posiadających dyplom czteroletnich studiów wyższych lub mających kwalifikacje za co najmniej równorzędne oraz takie piętnastoletnie doświadczenie w dziedzinie prawa, administracji, ekonomii lub spraw społecznych, które szczególnie predysponuje je do wykonywania funkcji w sądownictwie;
2. tymczasowych funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości [będzie o nich mowa dalej – przyp. Autora], którzy wykonywali funkcje sędziowskie przez co najmniej pięć lat;
3. dyrektorów służb kancelaryjnych w sądach legitymujących się określonym stopniem służbowym i doświadczeniem pracy w tym zawodzie, których kompetencje i doświadczenie w szczególności predestynują je do wykonywania funkcji sędziowskich;
4. adwokatów z co najmniej dziesięcioletnim doświadczeniem pracy w tym zawodzie;
5. osób, które posiadają stopień naukowy doktora w dziedzinie prawa oraz, poza dyplomem niezbędnym do uzyskania tego stopnia, jeszcze inny dyplom ukończenia studiów wyższych i które przez co najmniej dwanaście lat nauczały prawa lub prowadziły badania naukowe w dziedzinie prawa w publicznej szkole wyższej (art. 24 statutu sądownictwa).

Konkurs przeprowadza jury powołane przez Ministra Sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii Rady Administracyjnej ENM, której przewodniczy sędzia lub prokurator Sądu Kasacyjnego w stopniu pozahierarchicznym lub szef sądu apelacyjnego, a w którego skład wchodzi: sędzia administracyjny jako wiceprzewodniczący, trzech funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości (jeden w stopniu pozahierarchicznym, jeden pierwszego stopnia i jeden drugiego stopnia), dwóch adwokatów, dwóch profesorów lub adiunktów prawa (*maître de conférence*), psycholog i specjalista do spraw zarządzania kadrami (art. 39-5 dekretu o ENM). Egzamin konkursowy składa się z dwóch części. Pierwsza ma charakter pisemny i polega na sporządzeniu syntezy akt sprawy o charakterze prawnym (5 godzin). Zdanie części pierwszej (*épreuve d'admissibilité*) egzaminu stanowi warunek dopuszczenia do części drugiej (*épreuve d'admission*), ustnej, która polega na rozmowie z jury, obejmującej dziesięciminutowe wystąpienie przygotowane na podstawie kazusu dotyczącego tematyki wybranej przez kandydata, a odnoszącej się do prawa cywilnego lub procedury cywilnej albo do prawa karnego lub procedury karnej, po którym następują dwudziestominutowa seria pytań mających ocenić wiedzę prawną kandydata i jego umiejętność rozstrzygania spraw oraz trzydziestominuto-

wa rozmowa dotycząca przebiegu kariery zawodowej kandydata, jego motywacji, osiągnięć i umiejętności zachowania się w określonych sytuacjach, a także znajomości organizacji i deontologii sądownictwa, a ponadto – w przypadku kandydatów ubiegających się o stanowiska pierwszego stopnia – umiejętności menedżerskich (art. 39-3 dekretu o ENM). Ponadto kandydaci mogą zdać fakultatywny egzamin z języka obcego, który umożliwia im zdobycie dodatkowych punktów (art. 39-4 dekretu o ENM)¹⁹.

Kluczową rolę w procesie rekrutacji sędziów i prokuratorów uboczną drogą do zawodu – również w procedurach określonych w dalszych rozdziałach – odgrywa jury powołane przez Ministra Sprawiedliwości na podstawie art. 25-2 statutu sądownictwa. Składa się ono w połowie z czynnych i honorowych²⁰ funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, a w połowie z przedstawicieli innych zawodów. I tak, przewodniczy mu sędzia lub prokurator Sądu Kasacyjnego w stopniu pozahierarchicznym lub szef sądu apelacyjnego, którego zastępcą jest sędzia administracyjny. Członkami jury są natomiast: czterej funkcjonariusze wymiaru sprawiedliwości różnych stopni, dwóch adwokatów, profesor lub adiunkt uniwersytetu zajmujący się nauczaniem prawa oraz specjalista w zakresie zarządzania kadrami (art. 25-2 statutu sądownictwa i art. 49-2 dekretu o ENM). Gdy bowiem laureaci konkursu ukończą staż w ENM (tzw. szkolenie próbne – *formation probatoire*), oceniani są właśnie przez to jury, które wypowiada się co do ich zdadności do objęcia stanowisk w wymiarze sprawiedliwości. Podobnie jak w przypadku głównej drogi do zawodu prokuratora i sędziego, jury może nakazać kandydatowi powtórzenie całości lub części stażu lub stwierdzić, że kandydat nie nadaje się do pracy w wymiarze sprawiedliwości. Jeżeli zaś jury wyda deklarację przydatności kandydata do pracy w wymiarze sprawiedliwości, załącza do niej rekomendacje co do pierwszego stanowiska w wymiarze sprawiedliwości, które kandydat powinien objąć, oraz zastrzeżenia w tym zakresie. Kandydaci, którzy otrzymali od jury deklarację przydatności do pracy w wymiarze sprawiedliwości, podejmują następnie szkolenie uzupełniające pod kątem swoich przyszłych stanowisk. Całość szkolenia próbnego i uzupełniającego trwa nie krócej niż 12 miesięcy (art. 25-2 i 25-3 statutu sądownictwa).

Nieco inaczej przebiega rekrutacja na stanowiska pozahierarchiczne (a więc, przypomnijmy, na najwyższe stanowiska prokuratorowskie i sędziowskie), albowiem jej elementem nie jest odbycie stażu. Na funkcje te mogą zostać powołani radcy (*conseillers*) Rady Stanu, tzn. najwyżsi rangą sędziowie francuskiego Naczelnego Sądu Administracyjnego, jak rów-

¹⁹ Dokładny przebieg konkursu opisany jest w ogłoszeniach publikowanych przez ENM. Zob. np. *Notice d'information des candidats au concours professionnel. Session 2026*, <https://www.enm.justice.fr/api/getFile/sites/default/files/2025-09/Notice%20d%27information%20concours%20professionnel%202026.pdf> (dostęp: 22.11.2025 r.).

²⁰ O ile Najwyższa Rada Sądownictwa nie postanowi inaczej, z chwilą przejścia na emeryturę prokurator lub sędzia (czy – szerzej – funkcjonariusz wymiaru sprawiedliwości) staje się honorowym funkcjonariuszem wymiaru sprawiedliwości (*magistrat honoraire*), a w tym charakterze może nadal wykonywać funkcje sądownicze, tzn. orzekać lub oskarżać, a także uczestniczyć w uroczystych sesjach sądowych, nosić tożę, być członkiem kolegium deontologicznego wymiaru sprawiedliwości itp. (zob. np. art. 10-2, art. 41-25, art. 77-79 statutu sądownictwa).

niez „mistrzowie skarg” (*maîtres des requêtes*) Rady Stanu, a więc niżsi rangą sędziowie tego sądu, przy czym wobec tych ostatnich obowiązuje wymóg co najmniej dziesięcioletniego doświadczenia na zajmowanym stanowisku. Na funkcje pozahierarchiczne mogą być także powołani: tymczasowi funkcjonariusze wymiaru sprawiedliwości z co najmniej sześciolletnim doświadczeniem w tym charakterze (jest o nich mowa w kolejnych rozdziałach), profesorowie z co najmniej dziesięcioletnim doświadczeniem pracy na państwowych wydziałach prawa pracy, adwokaci w Radzie Stanu i Sądzie Kasacyjnym²¹ oraz członkowie i byli członkowie władz palestry, którzy legitymują się co najmniej dwudziestoletnim doświadczeniem pracy w adwokaturze. Stanowiska pozahierarchiczne w sądach apelacyjnych – z wyjątkiem stanowiska pierwszego prezesa i prokuratora generalnego – mogą ponadto obejmować również pozostali adwokaci, o ile legitymują się co najmniej dwudziestopięcioletnim doświadczeniem w zawodzie (art. 40 statutu sądownictwa).

Osoba ubiegająca się o stanowiska pozahierarchiczne (mowa tutaj o integracji bezpośredniej, *intégration directe*, lub o nominacji bezpośredniej, *nomination directe*) zgłasza swoją kandydaturę Ministrowi Sprawiedliwości, wskazując interesujące ją stanowiska i miejsca służbowe. Minister bada *dossier*, a jeżeli nie odpowiada ono wymogom ustawowym, informuje o tym kandydata. *Dossier* odpowiadające wymogom ustawowym minister przekazuje natomiast opisanemu wyżej jury, powołanemu na podstawie art. 25-2 statutu sądownictwa. Jeżeli wstępna ocena *dossier* dokonana przez jury jest pozytywna, przystępuje ono do przesłuchania kandydata, co jest warunkiem *sine qua non* ewentualnej pozytywnej oceny jury w przedmiocie jego kandydatury. Ta zaś pozytywna opinia jest z kolei warunkiem *sine qua non* nominacji na stanowisko pozahierarchiczne (art. 33 dekretu wykonawczego i art. 40 statutu sądownictwa).

Warto dodać, że we Francji nie istnieje pojęcie stanu spoczynku jako prawa do specjalnej emerytury liczonej od wysokości ostatniej pensji sędziego czy prokuratora, bez względu na staż pracy. Funkcjonariusze wymiaru sprawiedliwości, tak jak inni funkcjonariusze państwowi, korzystają ze specjalnego, korzystniejszego niż ogólny, reżimu emerytalnego. Natomiast adwokat, który w opisanym wyżej trybie obejmuje stanowisko w wymiarze sprawiedliwości, może wykupić prawa do takiej emerytury, uiszczając określoną w dekrete opłatę za każdy rok wykonywania wolnego zawodu (art. 40 statutu sądownictwa).

3.2.2. Nominacje o charakterze czasowym

Ustawa przewiduje różnorodne formy powołania na stanowiska sądownicze na czas określony, co określa się jako integrację prowizoryczną do korpusu sądownictwa (*intégration provisoire*

²¹ Adwokaci we Francji mogą wykonywać zawód tylko w okręgu tego sądu apelacyjnego, który obejmuje ich izba adwokacka. Ponadto do występowania przed najwyższymi sądami powszechnymi (Sąd Kasacyjny) i administracyjnymi (Rada Stanu) uprawnieni są tylko niektórzy adwokaci.

dans le corps judiciaire; tytuł rozdziału Vbis statutu sądownictwa). Możliwe są przy tym nominacje na stanowiska sędziowskie i prokuratorskie w pełnym wymiarze czasu pracy oraz w niepełnym wymiarze czasu pracy.

3.2.2.1. Pełny wymiar czasu pracy

W tej grupie wyróżniamy dwie kategorie sędziów i prokuratorów „na czas określony”. Po pierwsze, chodzi o sędziów i prokuratorów w służbie ekstraordynaryjnej, a po drugie – o funkcjonariuszy publicznych oddelegowanych do pełnienia funkcji sędziowskich i prokuratorskich.

Służba ekstraordynaryjna

Sposób rekrutacji sędziów i prokuratorów w służbie ekstraordynaryjnej (*en service extraordinaire*) i okres, na który zostają powoływani, zależy od pozycji hierarchicznej w wymiarze sprawiedliwości, jaka jest im przydzielana.

I tak, na stanowiska radców (sędziów) i adwokatów generalnych w służbie ekstraordynaryjnej w Sądzie Kasacyjnym mogą być powołane osoby z co najmniej dwudziestoletnim doświadczeniem zawodowym, które spełniają ogólne warunki dostępu do funkcji sądowych (obywatelstwo francuskie, pełnia praw obywatelskich, nienaganna moralność, uregulowany stosunek do służby wojskowej i predyspozycje fizyczne niezbędne do wykonywania funkcji w wymiarze sprawiedliwości) i posiadają dyplom ukończenia co najmniej czteroletnich studiów wyższych lub kwalifikacje równorzędne, a których kompetencje i działalność w szczególności kwalifikują do wykonywania funkcji sądowniczych, przy czym liczba zrekrutowanych w ten sposób adwokatów generalnych nie może przekraczać jednej dziesiątej stanowisk pozahierarchicznych prokuratury przy Sądzie Kasacyjnym (art. 40-1 statutu sądownictwa). Osoby ubiegające się o funkcje adwokatów generalnych w służbie ekstraordynaryjnej przedstawiają swoje kandydatury Ministrowi Sprawiedliwości, który – przed podjęciem dalszych kroków – przekazuje je do zbadania departamentowi właściwemu do spraw sądownictwa w Ministerstwie Sprawiedliwości (art. 31 dekretu wykonawczego). Radcy (sędziowie) i adwokaci generalni w służbie ekstraordynaryjnej w Sądzie Kasacyjnym powoływani są na jedną, nieodnawialną kadencję dziesięcioletnią (art. 40-2 statutu sądownictwa).

Na podobnych zasadach rekrutowani są sędziowie i prokuratorzy pierwszego stopnia w służbie ekstraordynaryjnej, którzy pełnią służbę w sądach apelacyjnych i trybunałach sądowych/pierwszej instancji. Wymogi co do kandydatów są podobne jak w stosunku do sędziów i prokuratorów w służbie ekstraordynaryjnej w stopniu pozahierarchicznym, tyle że w tym wypadku wymaga się piętnastu lat doświadczenia zawodowego, a nominacja następuje na okres trzyletni, który może być jednokrotnie odnowiony. Warunkiem nominacji jest pozytywna opinia opisanego wyżej jury, powołanego na podstawie art. 25-2 statutu

sądownictwa. Osoby rekrutowane w ten sposób nie przechodzą jednak stażu próbnego przed nominacją, ale już po nominacji kierowane są na szkolenie organizowane przez ENM na wzór aplikacji, chyba że zostaną z niego wyjątkowo zwolnione przez to jury. Liczba stanowisk obsadzonych w tym trybie nie może przekroczyć jednej dziesiątej stanu osobowego prokuratur przy sądach apelacyjnych i trybunałach sądowych/pierwszej instancji (art. 48-8 i 48-9 statutu sądownictwa).

Prokuratorzy i sędziowie w służbie ekstraordynaryjnej nie cieszą się tymi samymi prawami co „pełnoprawni” funkcjonariusze wymiaru sprawiedliwości, albowiem nie mogą być członkami Najwyższej Rady Sądownictwa i Komisji do Spraw Awansów ani nawet uczestniczyć w powoływaniu członków tych organów; nie mogą też awansować ani zostać przeniesieni na inne stanowisko sądownicze (art. 40-4 i 40-11 statutu sądownictwa). Korzystają jednak z pewnych gwarancji, gdyż jeśli zostali powołani na stanowisko sądownicze, będąc funkcjonariuszami publicznymi, to na czas służby w sądownictwie pozostają delegowani ze swojego macierzystego korpusu urzędniczego, a po jej zakończeniu nie tylko powracają do niego z mocy prawa, ale na dodatek mają w jego ramach prawo do takiego awansu, jaki uzyskałby jego statystyczny funkcjonariusz, który przepracował w nim tyle lat, ile oni przepracowali w sądownictwie (art. 40-5 i 40-12 statutu sądownictwa). Ponadto, jak wspomniano w rozdziale poprzednim, mogą oni ubiegać się o nominację na stanowiska sądownicze o charakterze stałym (zob. też art. 40-13 statutu sądownictwa; warunkiem tej nominacji jest pozytywna opinia opisanego wyżej jury, powołanego na podstawie art. 25-2 statutu sądownictwa).

Funkcjonariusze oddelegowani

Drugą kategorią rekrutowanych w ten sposób sędziów i prokuratorów „na czas określony” są: członkowie korpusów urzędniczych rekrutowanych za pośrednictwem Krajowego Instytutu Służby Publicznej²², profesorzy i adiunkci uniwersyteccy, administratorzy zgromadzeń parlamentarnych, cywilni i wojskowi funkcjonariusze państwowi, funkcjonariusze samorządu terytorialnego, funkcjonariusze szpitalnictwa oraz funkcjonariusze Unii Europejskiej, którzy mogą zostać oddelegowani do pełnienia funkcji sądowniczych pierwszego lub drugiego stopnia na okres 5 lat, podlegający jednokrotnemu ewentualnemu przedłużeniu na kolejne 5 lat. Decyzję o delegowaniu podejmuje Minister Sprawiedliwości, jednak nominacja na konkretne stanowisko następuje według zasad ogólnych (powołuje na nie Prezydent Republiki po zasięgnięciu opinii Najwyższej Rady Sądownictwa, która w przypadku funkcji sędziowskich ma charakter wiążący, a prokuratorskich – konsultatywny). Liczba tak odde-

²² Chodzi o dawną Krajową Szkołę Administracji (École nationale d'administration), znaną najlepiej pod skrótem ENA, która od czasów powojennych pozostaje „kuźnią” francuskich elit. Na jej wzór w latach 90. ubiegłego wieku utworzona została polska Krajowa Szkoła Administracji Publicznej, która jednak nigdy nie zyskała prestiżu porównywalnego do tego, jakim cieszy się jej francuski pierwowzór.

legowanych funkcjonariuszy publicznych nie może przekroczyć jednej dwudziestej funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości drugiego i pierwszego stopnia. Przed objęciem funkcji sędziowskich oddelegowani funkcjonariusze przechodzą szkolenie w ENM, o ile nie zostaną z niego zwolnieni – w wyjątkowych wypadkach – przez wspomniane wyżej jury powołane na podstawie art. 25-2 statutu sądownictwa. Po ustaniu służby w sądownictwie powracają oni z mocy prawa do macierzystego korpusu urzędniczego i otrzymują tam awans na takich samych zasadach jak sędziowie i prokuratorzy w służbie ekstraordynaryjnej. Również oni mogą się ubiegać o nominację na stałe stanowiska w sądownictwie, której warunkiem jest pozytywna opinia tego samego jury (art. 41-art. 41-9-1 statutu sądownictwa).

3.2.2.2. Niepełny wymiar czasu pracy

Oryginalnym rozwiązaniem systemu francuskiego jest możliwość powołania na najniższe stanowiska sędziowskie osób wykonujących równocześnie inne zawody. W prokuraturze możliwe jest powołanie w tym trybie wyłącznie na stanowisko substytutu prokuratury przy trybunale sądowym/pierwszej instancji, przy czym taki substytut na część etatu może reprezentować prokuraturę tylko w sprawach cywilnych, gospodarczych i wykroczeniowych, a w sprawach karnych tylko wówczas, gdy chodzi o nakazy karne (*ordonnance pénale*) i stosowanie środków alternatywnych wobec ścigania²³. O nominację na część etatu ubiegać się mogą osoby, których kompetencje i doświadczenie w szczególności sposób kwalifikują je do pełnienia funkcji sędziowskich. Będą to np. posiadający pięcioletnie doświadczenie zawodowe dyrektorzy służb kancelaryjnych sądownictwa lub przedstawiciele wolnych zawodów prawniczych. Co interesujące, ci ostatni mogą nadal wykonywać wolny zawód, ale nie w okręgu sądu, w którym pełnią funkcje sędziowskie. Przed wydaniem opinii w sprawie nominacji w niepełnym wymiarze czasu Najwyższa Rada Sądownictwa deleguje kandydatów na staż próbny do ENM, chociaż może od tego obowiązku wyjątkowo odstąpić ze względu na kwalifikacje kandydata. W tym ostatnim wypadku już powołanego prokuratora lub sędziego kieruje się na szkolenie wstępne do ENM (choć i od tego wymogu można wyjątkowo odstąpić), po czym zapoznaje się z raportem z tego szkolenia sporządzonym przez dyrektora ENM. Nominacja następuje na okres pięcioletni, który może zostać dwukrotnie odnowiony, jednak nie dłużej niż do 75. roku życia. Sędziowie i prokuratorzy powołani w tym trybie nie mogą zostać członkami Najwyższej Rady Sądownictwa i Komisji do Spraw Awansów ani uczestniczyć w powoływaniu członków tych organów. Nie mogą też być awansowani. Nie można ich ponadto przenieść na inne stanowisko bez ich zgody, co w przypadku prokuratorów stanowi odstępstwo od ogólnej zasady usuwalności (art. 41-10A-art. 41-14 statutu sądownictwa).

²³ Osoby powołane w tym trybie na stanowiska sędziowskie mogą jednoosobowo orzekać tylko w sprawach o wykroczenia. W sprawach karnych mogą orzekać co najwyżej jako asesorzy, a więc członkowie składu orzekającego inni niż przewodniczący (art. 41-11 statutu sądownictwa).

4. Zasady oceny pracy prokuratora

Aktywność zawodowa niemal każdego funkcjonariusza wymiaru sprawiedliwości, a więc i prokuratora, podlega ocenie co dwa lata. Ocena ta przeprowadzana jest także w przypadku zgłoszenia do awansu oraz przy okazji złożenia wniosku o przedłużenie kadencji na danym stanowisku (zob. następny rozdział). Ocena poprzedzona jest sporządzeniem przez samego prokuratora bilansu jego działalności (przedstawia on notę zawierającą podsumowanie aktywności zawodowej i odbytych szkoleń) oraz rozmową z szefem prokuratury, do której funkcjonariusz został powołany lub przydzielony, lub z szefem wydziału, w którym wykonuje swoje obowiązki. Z rozmowy sporządzane jest podsumowanie, do którego – w przypadku prokuratorów prokuratur przy trybunałach sądowych/pierwszej instancji – dołączana jest opinia prokuratura Republiki o umiejętnościach prokuratora, o stanowiskach, do których się on nadaje, oraz o jego potrzebach szkoleniowych. Samą ocenę sporządza Prokurator Generalny w Sądzie Kasacyjnym w stosunku do adwokatów generalnych referendarzy, a prokurator generalny przy sądzie apelacyjnym dla wszystkich prokuratorów z jego okręgu właściwości, a więc dla wszystkich prokuratorów Republiki z tego okręgu i dla podległych im prokuratorów. Ocena powinna wskazywać funkcje, do jakich nadaje się oceniany, a także jego potrzeby szkoleniowe. Organ odpowiedzialny za przeprowadzenie oceny uwzględnia w niej uwarunkowania organizacyjne i funkcjonalne jednostki, w której oceniany wykonuje swoje obowiązki. W stosunku do osób zajmujących stanowiska kierownicze ocena ta bierze pod uwagę, oprócz ich umiejętności orzeczniczych, również ich kompetencje w zakresie zarządzania i kierowania instytucją sądową. Do oceny załącza się wspomniane wyżej dokumenty: streszczenie rozmowy, notę ocenianego i opinię prokuratora Republiki, jeśli została sporządzona. Można też do oceny dołączyć inne dokumenty, mające związek z jej przedmiotem. Ocena z załącznikami jest następnie komunikowana prokuratorowi, którego dotyczy. Prokurator, który kwestionuje ocenę swojej działalności zawodowej, może złożyć skargę do Komisji do Spraw Awansów (więcej o Komisji mowa jest w rozdziale dotyczącym awansów). Po zebraniu uwag od prokuratora oraz od organu, który przeprowadził ocenę, Komisja do Spraw Awansów wydaje uzasadnioną opinię, która zostaje dołączona do akt sprawy danego prokuratora (art. 12-1 statutu sądownictwa, art. 19 i 20 dekretu wykonawczego).

Nieco odmienne zasady stosuje się do prokuratorów Sądu Kasacyjnego (innych niż wspomniani wyżej adwokaci generalni referendarze), z którymi Prokurator Generalny przy Sądzie Kasacyjnym przeprowadza jedynie rozmowę zawodową po roku pełnienia obowiązków. Jeśli rozmowa ta skutkuje sporządzeniem pisma, nie może ono być dołączone do akt osobowych funkcjonariusza (art. 12-1 statutu sądownictwa).

Niezależnie od oceny okresowej, o której mowa jest w poprzednich akapitach, osoby zajmujące stanowiska kierownicze, tj. prezesi sądów (ale nie prezesi Sądu Kasacyjnego)

oraz prokuratorzy generalni przy sądach apelacyjnych i prokuratorzy Republiki, podlegają ocenie – co najmniej raz w trakcie sprawowania funkcji lub na swoje żądanie po co najmniej dwóch latach sprawowania funkcji – swoich umiejętności pozaorzeczniczych, a w szczególności kompetencji w zakresie administracji i zarządzania, jak również ocenie w zakresie wdrażania określonej polityki publicznej w ramach swoich zadań. Oceny dokonuje kolegium złożone z funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, którzy sprawują lub sprawowali podobne funkcje, jak również z osobistości mających szczególne kompetencje w dziedzinie zarządzania kadrami i budżetem. Kolegium powołuje Minister Sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii Najwyższej Rady Sądownictwa. Członkowie kolegium są w pełni niezależni i bezstronni. Pisemna ocena komunikowana jest zainteresowanemu, a ten może się od niej odwołać do kolegium obradującego z wyłączeniem osób, które ocenę sporządziły. Ostateczna ocena włączana jest do akt osobowych zainteresowanego (art. 12-1-1 statutu sądownictwa).

5. Awans zawodowy prokuratora

Francuski system awansu prokuratorów (i sędziów) jest skomplikowany, ale cechuje się jasnymi kryteriami oraz przejrzystością i profesjonalizacją procedury awansowej. Przystępując do omówienia zasad tego systemu, warto przypomnieć, że nie dotyczy on tych funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, którzy pełnią funkcje na zasadzie integracji prowizorycznej do korpusu sądowniczego. Warto też pamiętać, że – jak opisano we wcześniejszych rozdziałach – uboczna droga do zawodu prokuratora (i sędziego) umożliwia rozpoczęcie kariery sądowniczej od razu na jej wyższych szczeblach hierarchicznych.

5.1. Komisja do Spraw Awansów

Istotną rolę w procesie awansowania prokuratorów i sędziów odgrywa wspólna dla obu tych grup Komisja do Spraw Awansów (*commission d'avancement*). Jej przewodniczącym jest Dziekan Prezesów Izby Sądu Kasacyjnego, a wiceprzewodniczącym – najstarszy stażem pierwszy adwokat generalny. W jej skład wchodzi ponadto: Inspektor Generalny Wymiaru Sprawiedliwości (lub zamiast niego inne kolejno wymienione w ustawie osoby), jeden sędzia i jeden prokurator Sądu Kasacyjnego w stopniu pozahierarchicznym, wybrani przez ogół funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości Sądu Kasacyjnego w stopniu pozahierarchicznym, dwóch pierwszych prezesów sądów apelacyjnych i dwóch prokuratorów generalnych sądów apelacyjnych wybranych odpowiednio przez ogół pierwszych prezesów sądów apelacyjnych i ogół prokuratorów generalnych sądów apelacyjnych, a także ośmiu funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości sądów i trybunałów (siedmiu pierwszego stopnia i trzech drugiego

stopnia) wybranych przez kolegium funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości (*collège des magistrats*; art. 34 i 35 statutu sądownictwa). Kolegium to jest ciałem samorządowym, wyłonionym przez tych funkcjonariuszy (art. 13-1–art. 13-5 statutu sądownictwa).

Głównym zadaniem Komisji do Spraw Awansów jest coroczne sporządzanie tabeli awansów (*tableau d'avancement*), która zawiera listę sędziów i prokuratorów uznanych za godnych awansu ze stopnia drugiego do pierwszego. Warunkiem *sine qua non* przejścia ze stopnia niższego do wyższego jest, po pierwsze, siedmioletni staż pracy, w tym minimum pięcioletnia czynna służba w drugim stopniu od czasu objęcia pierwszej funkcji sądowej, a po drugie – właśnie wpisanie do tabeli awansów. Tabela przedkładana jest w celu zaopiniowania odpowiednim sekcjom Najwyższej Rady Sądownictwa (przypomnijmy: w przypadku sędziów opinia Rady jest wiążąca, a w przypadku prokuratorów – ma ona charakter jedynie doradczy), a następnie przekazywana Prezydentowi Republiki do podpisu, a więc w celu dokonania nominacji wskazanych w tabeli osób na wskazane w tej tabeli stanowiska (art. 1, art. 28 i art. 34 statutu sądownictwa oraz art. 15 i art. 22 dekretu wykonawczego).

Procedura awansowa przed Komisją zaczyna się od tego, że organy odpowiedzialne za dokonywanie oceny pracy prokuratora lub sędziego (zob. wcześniejszy rozdział) kierują do Ministra Sprawiedliwości propozycje wpisu poszczególnych osób do tabeli awansów oraz przedłużenia wpisu do tej tabeli dokonanego w roku poprzednim, a propozycje te formułują „zgodnie z porządkiem zasług” (*par ordre de mérite*). Alfabetyczna lista osób przedstawionych do wpisania do tabeli awansów jest publikowana. W stosunku do tych osób przeprowadzana jest ocena ich pracy (zob. wcześniejszy rozdział). Komisja do Spraw Awansów może zwrócić się do organu przeprowadzającego ocenę pracy o dodatkowe wyjaśnienia co do poszczególnych kandydatów oraz przedstawić temu organowi swoje własne spostrzeżenia w tym zakresie. Sędziowie i prokuratorzy, których pominięto w propozycjach wpisania do tabeli awansów, mogą odwołać się bezpośrednio Komisji. W tej sytuacji organ odpowiedzialny za przeprowadzanie oceny pracy danego sędziego lub prokuratora obowiązany jest przedstawić swoje uzasadnione stanowisko w tej sprawie. Komisja ocenia każdego kandydata na podstawie jego kompetencji zawodowych. Całość wymienionych działań jest dokładnie rozpisana w czasie, tak aby tabela awansów została ogłoszona do końca czerwca danego roku (art. 12-1, art. 27–27-1 i art. 34 statutu sądownictwa oraz art. 15, art. 24 i art. 25 dekretu wykonawczego). To jednak nie oznacza, że wszystkie awanse dokonują się z udziałem Komisji.

5.2. Mobilność zawodowa

Awanse francuskich sędziów i prokuratorów traktuje się jako element szerszego pojęcia – tzw. mobilności. Mówi się więc o mobilności wewnętrznej, czyli o przechodzeniu ze stanowiska na stanowisko w trójce: sądy–administracja centralna Ministerstwa Sprawiedliwości–In-

spekcja Generalna Wymiaru Sprawiedliwości, oraz zewnętrznej, która we Francji umożliwia delegowanie (*détachement*) sędziów i prokuratorów do organów państwowych nienależących do wymiaru sprawiedliwości. Mobilność ma wymiar zarówno geograficzny, jak i funkcjonalny, albowiem w systemie francuskim nie jest możliwe zamknięcie kariery sędziego lub prokuratora w ramach jednego sądu/prokuratury przy jednym sędzie, a przenoszenie się z prokuratury do sądu i odwrotnie ma służyć wzbogaceniu ścieżki zawodowej. Mimo że tylko sędziowie są nieusuwalni (art. 64 konstytucji), to jednak przeniesienie prokuratora na inne stanowisko może nastąpić wyłącznie w interesie wymiaru sprawiedliwości²⁴.

Powołania na najwyższe stanowiska sędziowskie dokonuje Prezydent Republiki na wniosek Najwyższej Rady Sądownictwa, a na niższe stanowiska co prawda na wniosek Ministra Sprawiedliwości, ale pod warunkiem ich pozytywnego zaopiniowania przez Najwyższą Radę Sądownictwa. Obsada wszystkich stanowisk prokuratorskich następuje zawsze na wniosek Ministra Sprawiedliwości, a opinie Najwyższej Rady Sądownictwa mają tylko doradczy charakter (to samo dotyczy obsady stanowisk w centralnej administracji Ministerstwa Sprawiedliwości i w Generalnej Inspekcji Wymiaru Sprawiedliwości). Jednak projekty nominacji są rozsyłane do sądów, do Inspekcji Generalnej Wymiaru Sprawiedliwości i do administracji centralnej Ministerstwa Sprawiedliwości w celu ich rozpowszechnienia wśród funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, a każdy kandydat może przedstawić swoje uwagi Ministrowi Sprawiedliwości i Najwyższej Radzie Sądownictwa (art. 65 konstytucji oraz art. 27-1, art. 28 i art. 38 statutu sądownictwa). Proces przygotowywania projektów nominacji ma charakter cykliczny i jest podporządkowany kalendarzowi rocznemu, przy czym nominacje prokuratorów generalnych i prokuratorów Republiki odbywają się doraźnie. Każdy cykl nominacji poprzedzany jest ogłoszeniem, co umożliwia kierowanie zgłoszeń kandydatów drogą służbową. Ogłasza się również wolne lub mające wkrótce wakować stanowiska. Raz zgłoszony dezyderat (tego słowa używają oficjalne dokumenty) dotyczący pożądanых kierunków mobilności pozostaje ważny do czasu uzyskania nominacji przez kandydata²⁵.

Z perspektywy polskiej może wydawać się zaskakujące to, że w ramach procedury zgłaszania dezyderatów właściwy departament Ministerstwa Sprawiedliwości zapewnia kandydatom profesjonalne wsparcie, w tym rozmowę z doradcą do spraw mobilności, który ma za zadanie pomóc w skonstruowaniu realnego planu kariery mającego pogodzić życzenia i kompetencje kandydata. Szczególny nacisk służb kadrowych Ministerstwa Sprawiedliwości położony jest na staranny dobór i wspieranie kadr kierowniczych prokuratury. Po pierwsze, chodzi o sam proces rekrutacji przyszłych szefów prokuratur, a więc prokuratorów

²⁴ *Guide d'application des dispositions statutaires et des lignes directrices de gestion relatives aux mobilités*, s. 10, https://www.justice.gouv.fr/sites/default/files/2024-04/Guide-mobilit%C3%A9-magistrats_0.pdf (dostęp: 15.11.2025 r.).

²⁵ *Ibidem*, s. 10–11, *passim*.

Republiki i prokuratorów generalnych, gdyż ministerstwo przykłada najwyższą wagę do zbadania rzeczywistej motywacji kandydata i jego rzeczywistych kompetencji zarządczych. Sama ustawa określa zresztą szczegółowo te kompetencje, stanowiąc, że od kandydatów wymaga się m.in.: umiejętności w zakresie organizacji i zarządzania pracą, kierowania projektami, realizacji polityki państwa w sądownictwie, zarządzania prokuraturą i składania w tym zakresie sprawozdań prokuratorowi nadrzędnemu, prowadzenia dialogu społecznego, dialogu z zawodami pomocniczymi wymiaru sprawiedliwości i innym służbami państwowymi oraz reprezentowania prokuratury na zewnątrz (art. 10-3 statutu sądownictwa). Szczegółowemu badaniu profilu kandydata służy m.in. seria rozmów, jakie się z nim przeprowadza. Po drugie, wyselekcjonowanych kandydatów przygotowuje się następnie do przesłuchania przed Najwyższą Radą Sądownictwa, a później, gdy już będą pełnić urząd, wspomaga się ich w planowaniu dalszej kariery. Po trzecie, osobom obejmującym nowe funkcje w ramach mobilności udziela się pomocy w przeprowadzce, w znalezieniu mieszkania czy szkoły dla dzieci. Co więcej, osoby te mają prawo do pomocy tutora w osobie bardziej doświadczonego sędziego czy prokuratora, a osoby sprawujące funkcje kierownicze – do profesjonalnego coachingu mającego pomóc im w efektywnym wykonywaniu zadań menedżerskich²⁶.

Same kompetencje jednak nie wystarczają, gdyż kandydaci na stanowiska kierownicze muszą spełniać określone warunki formalne. I tak, w przypadku kandydata na prokuratora Republiki pierwszym warunkiem jest, co wynika z omówionych wyżej stopni hierarchicznych i funkcji przynależnych do każdego z nich, przynależność do pierwszego stopnia hierarchicznego (co z kolei uzależnione jest, jak również wskazano wyżej, od przejścia z powodzeniem przez procedurę przed Komisją do Spraw Awansów). Po drugie, prokuratorem Republiki nie można zostać w prokuraturze sądu, w której się dotychczas pracowało (art. 2 statutu sądownictwa). Po trzecie, prokuratorem Republiki przy trybunale sądowym/pierwszej instancji może być tylko substytut prokuratora generalnego (substytut generalny) w nadrzędnym sądzie apelacyjnym, ale warunek ten jest względny, gdyż jeśli kandydat w chwili powołania na funkcję prokuratora Republiki go nie spełnia, powołuje się go równocześnie na funkcję substytutu generalnego (art. 28-2 statutu sądownictwa). Na tej samej zasadzie funkcję prokuratora generalnego przy sądzie apelacyjnym może sprawować wyłącznie prokurator prokuratury w Sądzie Kasacyjnym w stopniu hierarchicznym, a jeśli w chwili powołania kandydat nie spełnia tego warunku, jest on równocześnie powoływany na to ostatnie stanowisko (art. 38-1 statutu sądownictwa).

Już z wspomnianego faktu, że nie można zostać prokuratorem Republiki w prokuraturze sądu, w którym do tej pory się pracowało, wynika konieczność mobilności, ale to nie wszystko. Na stanowisku prokuratora Republiki tego samego trybunału lub prokuratora generalnego

²⁶ *Ibidem*, s. 31, *passim*.

tęgo samego sądu apelacyjnego nie można pozostawać dłużej niż siedem lat. Jeżeli prokurator Republiki lub prokurator generalny nie otrzyma po upływie kadencji nowego przydziału, nie pozostaje on w kierowanej dotąd przez siebie prokuraturze, ale wraca na swoje wcześniejsze stanowisko (albo otrzymane równocześnie z powołaniem na prokuratora Republiki lub prokuratora generalnego) w sądzie apelacyjnym lub Sądzie Kasacyjnym (art. 28-2 i 38-1 statutu sądownictwa). Z przepisów tych wynikają analogiczne ograniczenia dla prezesów trybunałów i sądów apelacyjnych, a art. 38-3 statutu sądownictwa nakłada siedmioletni limit sprawowania stanowiska szefa Generalnej Inspekcji Wymiaru Sprawiedliwości. Wspomniana wyżej opieka kadrowa Ministerstwa Sprawiedliwości ma służyć m.in. zapewnieniu płynnego przechodzenia prokuratorów Republiki i prokuratorów generalnych na kolejne stanowiska.

Obowiązek mobilności wynika też z innych przepisów. I tak, prokuratorzy umieszczeni przy prokuraturze generalnym sądu apelacyjnego (analogicznie do sędziów umieszczonych przy pierwszym prezesie sądu apelacyjnego) mają obowiązek zastępowania, w razie potrzeby, innych prokuratorów swojego stopnia w tym sądzie apelacyjnym i w podległych mu sądach, nieobecnych np. z powodu choroby czy macierzyństwa. Mogą być oni też czasowo przydzieleni, na mocy decyzji prokuratora generalnego, do jednego z sądów podległych albo – w przypadku prokuratorów pierwszego stopnia – do sądu apelacyjnego. Jednak czas sprawowania wszystkich stanowisk w ramach umieszczenia przy prokuraturze apelacyjnym nie może przekroczyć ośmiu lat, po czym prokuratorzy są nominowani według swojego wyboru na stanowiska odpowiadające swojemu stopniowi w jednym z trybunałów podległych danemu sądowi apelacyjnego lub – w razie braku dokonania wyboru – w największym trybunale departamentu, w którym mieści się ten sąd apelacyjny (art. 3-1 statutu sądownictwa). Funkcję radcy (sędziego) referendarza i adwokata generalnego referendarza można pełnić maksymalnie przez 10 lat (art. 28 statutu sądownictwa). Nikt nie może być powołany na stanowisko pierwszego stopnia w sądzie, w którym pełni służbę dłużej niż siedem lat (art. 2 statutu sądownictwa). Ponadto nikt nie może objąć stanowiska prokuratorowskiego w sądzie, w którym pełnił służbę jako sędzia, wcześniej niż 5 lat po ustaniu służby sędziowskiej w tym sądzie. I odwrotnie, nikt nie może objąć stanowiska sędziego w sądzie, w którym pełnił służbę jako prokurator, wcześniej niż 5 lat po ustaniu służby prokuratorowskiej w tym sądzie (art. 28-4 statutu sądownictwa). Co więcej, nikt nie może być powołany na stanowisko sędziowskie lub prokuratorowskie w trybunale sądowym/pierwszej instancji, w którego obszarze właściwości wykonywał w ciągu ostatnich 5 lat zawód adwokata, notariusza lub komornika (art. 32 statutu sądownictwa).

Dostęp do stanowisk pozahierarchicznych (a więc, przypomnijmy, najwyższych; stanowią one około 10% ogółu stanowisk w wymiarze sprawiedliwości) zastrzeżony jest dla osób, które sprawowały dwa stanowiska w ramach pierwszego stopnia hierarchicznego w dwóch różnych sądach, a na stanowiska pozahierarchiczne w Sądzie Kasacyjnym mogą być powołane

tylko osoby, które już wcześniej zajmowały stanowiska pozahierarchiczne (art. 39 statutu sądownictwa). Żaden prokurator ani sędzia nie może zostać przydzielony do gabinetu ministerialnego ani oddelegowany poza struktury Ministerstwa Sprawiedliwości przed upływem czterech lat efektywnej służby w sądownictwie (art. 12 statutu sądownictwa).

5.3. Przywileje awansowe

Ze szczególnego przywileju korzystają sędziowie i prokuratorzy, którzy zajmują stanowiska, na które trudno jest znaleźć kandydatów, a chodzi tutaj m.in. o stanowiska prokurator-skie na Korsyce lub w niektórych departamentach zamorskich. Wskazują oni Ministrowi Sprawiedliwości co najmniej pięć stanowisk, które chcieliby objąć po ustąpieniu z dotychczasowego stanowiska, przy czym nie można wskazać tylko stanowisk kierowniczych, np. prokuratora Republiki. Są oni następnie powoływani na jedno ze wskazanych przez siebie stanowisk, nawet jeżeli wymagałoby to utworzenia etatu nadliczbowego. Oczywiście, tak jak we wszystkich wypadkach awansów, prokurator może wnioskować o przydzielenie mu stanowiska sędziowskiego i odwrotnie (art. 27-2 statutu sądownictwa, art. 1 zarządzenia z dnia 28 czerwca 2024 r. w sprawie ustalenia listy stanowisk napotyających szczególne trudności rekrutacyjne²⁷).

²⁷ Arrêté du 28 juin 2024 fixant la liste des emplois rencontrant des difficultés particulières de recrutement ouvrant droit à la priorité d'affectation prévue à l'article 27-2 de l'ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGI-TEXT000049853721/2024-06-30#LEGITEXT000049853721> (dostęp: 13.11.2025 r.).

III. Belgia

1. Prokuratura w konstytucji i w ustawodawstwie zwykłym

Podobnie jak Francja, Belgia należy do państw, gdzie prokuratura jest instytucją rangi konstytucyjnej. Regulacje dotyczące prokuratury znajdują się też w ustawodawstwie zwykłym.

1.1. Konstytucja

Najważniejsze normy dotyczące prokuratury – jak też wszystkich kwestii, który niniejszy raport dotyczy – zawarte są w art. 151 i 153 wielokrotnie nowelizowanej Konstytucji Królestwa Belgii z 1831 r.²⁸ Przepisy te w odpowiednim zakresie brzmią następująco:

„Artykuł 151.

§1. Sędziowie są niezawisli w zakresie orzekania. Prokuratura jest niezależna w prowadzeniu indywidualnych śledztw i ścigania. Powyższe nie narusza uprawnień właściwego ministra do nakazania wszczęcia postępowania i określania wiążących wytycznych w zakresie polityki karnej, w tym dotyczącej ścigania i prowadzenia dochodzeń. (...)

§2. Dla całej Belgii ustanawia się Najwyższą Radę Sprawiedliwości. W wykonywaniu swoich funkcji Najwyższa Rada Sprawiedliwości szanuje zasady niezależności określone w §1. Najwyższa Rada Sprawiedliwości składa się z kolegium francuskojęzycznego i kolegium niderlandzkojęzycznego. Każde kolegium składa się z jednakowej liczby członków i jest zbudowane na zasadzie parytetu, z jednej strony sędziów i prokuratorów wybranych bezpośrednio przez ich środowiska, na warunkach i w trybie określonym w ustawie, z drugiej zaś z członków powołanych przez Senat większością dwóch trzecich oddanych głosów, na warunkach określonych przez ustawę.

---

²⁸ *Konstytucja Królestwa Belgii*, tłum. W. Skrzydło, https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/Belgia_pol010811.pdf (dostęp: 24.11.2025 r.). Tłumaczenie to nie obejmuje zmian, które wprowadzono do konstytucji po 2008 r., jednak nie mają one znaczenia z punktu niniejszej pracy (nowo wprowadzone ustępy art. 151 pominięto tutaj jako odnoszące się tylko do wydawania poleceń prokuraturze przez władze regionalne).

W łonie każdego kolegium działa komisja nominacji i powołań, a także komisja opiniodawcza i śledcza, zbudowane na zasadzie parytetu zgodnie z dyspozycjami zawartymi w ust. 2.

Ustawa określa skład Najwyższej Rady Sprawiedliwości, jej kolegów i komisji, jak też warunki i tryb wykonywania przez te organy przyznanych im kompetencji.

§3. Najwyższa Rada Sprawiedliwości wykonuje swoje kompetencje w następujących dziedzinach:

- 1° przedstawiania kandydatów do nominacji sędziowskich, o których mowa w §4 ust. 1, a także nominacji prokuratorskich;
- 2° przedstawiania kandydatów do powołania na funkcje wymienione w §5 ust. 1, a także na kierownicze funkcje w prokuraturze;
- 3° dostępu do urzędu sędziego lub prokuratora;
- 4° kształcenia sędziów i prokuratorów;
- 5° określenia generalnych profili w zakresie powołań wymienionych w pkt 2°;
- 6° wydawania opinii i propozycji dotyczących funkcjonowania i organizacji sądownictwa;
- 7° nadzoru ogólnego i promocji wykorzystania środków kontroli wewnętrznej;
- 8° z wyłączeniem wszystkich kompetencji dyscyplinarnych i karnych:
  - przyjmowania i śledzenia biegu wszystkich skarg dotyczących funkcjonariuszy sądowych,
  - przeprowadzania badań w zakresie funkcjonowania sądownictwa.

W warunkach i w trybie określonym w ustawie kompetencje wymienione w pkt od 1° do 4° są przyznane komisji nominacji i powołań, a kompetencje wymienione w pkt od 5° do 8° – komisji opiniodawczej i śledczej. Ustawa określa przypadki i tryb, zgodnie z którym komisja nominacji i powołań oraz komisja opiniodawcza i śledcza wykonują łącznie przyznane im kompetencje.

Ustawa uchwalona większością przewidzianą w art. 4, w ustępie ostatnim, określa inne kompetencje Rady.

§4. Sędziowie pokoju, sędziowie sądów pierwszej instancji, sędziowie radcy sądów apelacyjnych oraz sędziowie Sądu Kasacyjnego są powoływani przez Króla, zgodnie z trybem określonym w ustawie.

Nominacje te odbywają się na uzasadniony wniosek właściwej komisji nominacji i powołań, podjęty większością dwóch trzecich głosów zgodnie z wymogami określonymi w ustawie i po dokonaniu oceny kompetencji oraz przydatności kandydatów. Wnioski te mogą być odrzucone tylko w trybie określonym w ustawie i z podaniem uzasadnienia.

W przypadku nominacji sędziów – radców sądów apelacyjnych i sędziów Sądu Kasacyjnego – zgromadzenia ogólne tych sądów przedstawiają opinie podjęte w trybie określonym w ustawie, zanim zostanie przedłożony wniosek, o którym mowa w ustępie poprzednim.

§5. Pierwszy Prezes Sądu Kasacyjnego, pierwsi prezesi sądów apelacyjnych i prezesi sądów pierwszej instancji są powoływani przez Króla na warunkach i w trybie określonym w ustawie.

Powołania dokonuje się na uzasadniony wniosek właściwej komisji nominacji i powołań podjęty większością dwóch trzecich głosów, zgodnie z trybem określonym w ustawie i po dokonaniu oceny kompetencji oraz przydatności kandydata. Wniosek może być odrzucony tylko w trybie określonym w ustawie i z podaniem uzasadnienia.

W przypadku desygnowania na stanowisko Pierwszego Prezesa Sądu Kasacyjnego albo pierwszych prezesów sądów apelacyjnych zgromadzenia ogólne sędziów właściwych sądów podejmują opinię w trybie określonym w ustawie, zanim zostanie przedłożony wniosek, o którym mowa w ustępie poprzednim.

Prezes i prezesi izb Sądu Kasacyjnego, prezesi wydziałów sądów apelacyjnych oraz wiceprezesi sądów pierwszej instancji są desygnowani przez sądy na warunkach i w trybie określonym w ustawie.

Nie naruszając dyspozycji art. 152, ustawa określa okres powołania na te stanowiska.

§6. W trybie określonym w ustawie sędziowie, osoby pełniące funkcje, o których mowa w §5 ust. 4, oraz prokuratorzy są poddawani ocenie.

Artykuł 153.

Król powołuje i odwołuje prokuratorów działających przy sądach”.

1.2. Ustawodawstwo zwykłe

Praktycznie wszystkie sprawy w interesującym nas zakresie reguluje Kodeks sądownictwa z 10 października 1967 r.²⁹ Jest to ustawa o monsturalnych wręcz rozmiarach, albowiem ma ona aż 1747 artykułów, a niektóre z nich liczą kilka stron tekstu.

2. Struktura hierarchiczna prokuratury

Hierarchia stanowisk w prokuraturze belgijskiej, której struktura przedstawiona jest pokrótce w uwagach wstępnych, wygląda następująco. Prokuratorowi Generalnemu przy Sądzie Kasacyjnym podlegają pierwszy adwokat generalny i adwokaci generalni. Prokuratorom generalnym przy sądach apelacyjnych podlegają pierwszy adwokat generalny, adwokaci generalni i substytucji prokuratora generalnego. Z kolei prokuratorom królewskim przy sądach pierwszej instancji podlegają substytucji, w tym substytucji wyspecjalizowani – np.

²⁹ Code judiciaire, <https://www.droitbelge.be/codes.asp#jud> (dostęp: 24.11.2025 r.).

w sprawach gospodarczych czy skarbowych. Prokurator królewski dla Brukseli dysponuje ponadto pierwszym substytutem, noszącym tytuł zastępcy prokuratora królewskiego dla Brukseli (art. 142, art. 144, art. 148, art. 151 i inne kodeksu sądownictwa). Równym w stosunku do prokuratora królewskiego jest audytor pracy (*auditeur du travail*), a więc szef prokuratury przy sądzie pracy (*auditoriat du travail*); podlega on prokuratorowi generalnemu przy sądzie apelacyjnym, a sam kieruje pierwszymi substytutami i substytutami (art. 152 i inne kodeksu sądownictwa). Jak widać, lista stanowisk prokuratorskich w Belgii jest krótsza niż we Francji. Hierarchia stanowisk znajduje odzwierciedlenie w ustawowo określonych zarobkach prokuratorów, które są identyczne jak zarobki odpowiadających im rangą sędziów. I tak, sędzia (tytuł ten odnosi się tylko do sądów pierwszej instancji; w sądzie apelacyjnym i Sądzie Kasacyjnym używa się, jak we Francji, tytułu „radca”) zarabia tyle samo co substytut, prezes sądu pierwszej instancji tyle co prokurator królewski, wiceprezes sądu tyle co pierwszy substytut i tak dalej – aż do szczytu hierarchii Sądu Kasacyjnego, gdzie zarobki Pierwszego Prezesa są równe zarobkom Prokuratora Generalnego. Zarobki te ustawa określa jako kwotę roczną dla każdego stanowiska, a ponadto wskazuje dodatkową kwotę, o którą te zarobki zostają w skali rocznej powiększone po trzech, sześciu, dziewięciu, dwunastu, piętnastu i osiemnastu latach pracy na danym stanowisku (art. 355 i art. 380 kodeksu sądownictwa).

3. Drogi dojścia do zawodu prokuratora

Podobnie jak we Francji, prokuratorzy i sędziowie w Belgii tworzą jeden korpus sądownictwa (*magistrature*) składający się z funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości (*magistrats*)³⁰, którzy naprzemiennie mogą zajmować stanowiska sędziowskie i prokuratorskie, zaś do zawodu prokuratora, tak jak sędziego, prowadzą różne drogi – główna, wiodąca poprzez aplikację, i uboczne, poprzez inne zawody prawnicze. Inaczej jednak niż we Francji, każda z tych dróg wymaga posiadania prawniczego wykształcenia wyższego, a pomyślne ukończenie aplikacji nie daje prawa do automatycznego objęcia stanowiska sędziowskiego lub prokuratorskiego.

³⁰ Niniejszy raport został przygotowany na podstawie francuskich wersji ustaw i innych dokumentów belgijskich. Należy jednak pamiętać, że w Belgii występuje silny antagonizm pomiędzy obiema głównymi społecznościami, tj. Walonami i Flamandami, którego pochodną jest nie tyle dwujęzyczność wymiaru sprawiedliwości, ile podział jego najważniejszych organów na dwie sekcje językowe. Wyrazem tego jest współistnienie w Najwyższej Radzie Sprawiedliwości kolegium francuskojęzycznego i kolegium niderlandzkojęzycznego (zob. przytoczony wyżej art. 151 konstytucji), a w Prokuraturze Federalnej – 16 prokuratorów francuskojęzycznych i 16 niderlandzkojęzycznych (zob. uwagi wstępne). Kodeks sądownictwa rezerwuje też odrębne miejsce dla sędziów i prokuratorów niemieckojęzycznych. Kwestie te zostaną jednak pominięte w dalszych rozważaniach.

3.1. Główna droga do zawodu prokuratora

Droga główna do zawodu prokuratora (i sędziego) wiedzie poprzez aplikację, zwaną w Belgii stażem sądowym (*stage judiciaire*). Ustalenie programu aplikacji i jego realizacja należą do zadań Instytutu Kształcenia Sądowego (Institut de formation judiciaire). Instytut ten ma osobowość prawną, a jego organami są Rada Administracyjna, Dyrekcja, tj. dyrektor i dwóch wicedyrektorów, oraz Komitet Naukowy (art. 3, art. 7, art. 8, art. 9 i art. 12 ustawy z 31 stycznia 2007 r. o kształceniu sądowym i o utworzeniu Instytutu Kształcenia Sądowego³¹). Kandydaci na aplikację muszą posiadać dyplom licencjata lub magistra (*master*) prawa – co oznacza wymóg ukończenia pięcioletnich studiów wyższych – oraz wykazać, że po uzyskaniu tego dyplomu w ciągu ostatnich czterech lat odbyli staż w adwokaturze lub wykonywali, jako główną działalność zawodową, inne funkcje prawnicze przez co najmniej dwa lata. Konkurs na aplikację organizuje Komisja Nominacji Najwyższej Rady Sprawiedliwości. Składa się on z części pisemnej, która obejmuje rozwiązanie przypadku praktycznego i testy psychologiczne, oraz z części ustnej. Zarówno część pisemna, jak i ustna dotyczy dziedziny prawa wybranej przez kandydata – do wyboru jest: 1) prawo zobowiązań i prawo rzeczowe; 2) prawo karne i procedura karna; 3) prawo pracy i ubezpieczeń społecznych wraz z prawem procesowym w odpowiednim zakresie. Laureaci konkursu nominowani są przez Ministra Sprawiedliwości na stanowisko funkcjonariusza wymiaru sprawiedliwości w trakcie kształcenia (*magistrat en formation*)³², po czym odbywają staż w prokuraturze i sądzie oraz staż zewnętrzny, a ponadto uczestniczą w sesjach szkoleniowych w Instytucie. Aplikacja trwa łącznie dwa lata (do niedawna były to trzy lata). W prokuraturze aplikant ma status oficera policji sądowej, a po 6 miesiącach aplikacji prokurator generalny przy sądzie apelacyjnym może powierzyć mu wykonywanie niektórych lub wszystkich czynności prokuratorskich. Nie przeprowadza się egzaminu końcowego dla aplikantów. Podlegają oni natomiast ocenie Komisji Ewaluacyjnej, której pozytywny raport stanowi podstawę wydania przez dyrektora Instytutu certyfikatu pomyślnego ukończenia aplikacji. Gdy raport jest negatywny, aplikant nie uzyskuje certyfikatu. Co więcej, jeżeli już w trakcie aplikacji opinie patronów i Komisji Ewaluacyjnej są negatywne, Minister Sprawiedliwości może pozbawić – z zachowaniem okresu wypowiedzenia – daną osobę statusu aplikanta. W 21. miesiącu aplikacji aplikanci informują Ministra Sprawiedliwości, czy wolą pracować w sądzie, czy w prokuraturze. Jeżeli ukończą pomyślnie aplikację, a z upływem jej 24. miesiąca nie otrzymają nominacji na etat sędziowski lub prokuratorski, Król z urzędu

³¹ Loi du 31 janvier 2007 sur la formation judiciaire et portant création de l'Institut de formation judiciaire, https://etaamb.openjustice.be/fr/loi-du-31-janvier-2007_n2007009117.html (dostęp: 26.11.2025 r.).

³² Chociaż art. 259octies kodeksu sądownictwa zaznacza, że funkcjonariusz wymiaru sprawiedliwości w kształceniu nie jest funkcjonariuszem wymiaru sprawiedliwości (*Le magistrat en formation n'a pas la qualité de magistrat*).

nominuje ich na stanowisko kandydata funkcjonariusza wymiaru sprawiedliwości (*candidat-magistrat*) w sądzie lub prokuraturze, przy czym preferencje kandydatów uwzględnia się w miarę możliwości. Osoba powołana w ten sposób do prokuratury ma rangę oficera policji sądowej, a funkcje prokuratorskie – wszystkie lub niektóre – może wykonywać wyłącznie na podstawie upoważnienia prokuratora generalnego przy sądzie apelacyjnym (art. 259bis10 § 1 i art. 259octies kodeksu sądownictwa)³³.

3.2. Uboczne drogi dojścia do zawodu prokuratora

W Belgii istnieją dwie uboczne drogi dojścia do zawodu prokuratora i sędziego. Chodzi tutaj o egzamin przydatności zawodowej (*examen d'aptitude professionnelle*) oraz o ustny egzamin ewaluacyjny (*examen oral d'évaluation*). Oba te egzaminy organizuje Komisja Nominacji Najwyższej Rady Sprawiedliwości, a ich celem – tak jak konkursu na aplikację – jest ocena dojrzałości kandydata i jego umiejętności koniecznych do wykonywania zawodu prokuratora lub sędziego. Można do nich podejść maksymalnie pięć razy, a ich zdanie uprawnia do kandydowania na stanowiska sędziowskie i prokuratorskie przez siedem lat. Różnica między oboma egzaminami polega na tym, że różne jest doświadczenie zawodowe wymagane do przystąpienia do nich. I tak, egzamin przydatności zawodowej otwarty jest dla osób, które posiadają takie samo wykształcenie, jakiego wymaga się od kandydatów na aplikację, a które po uzyskaniu dyplomu w ciągu ostatnich pięciu lat wykonywały, jako główną działalność zawodową, funkcje prawnicze przez co najmniej cztery lata. Ustny egzamin ewaluacyjny otwarty jest natomiast dla kandydatów, którzy wykonywali zawód adwokata co najmniej przez 20 lat albo którzy wykonywali ten zawód przez 15 lat, ale równocześnie przez 5 lat pełnili funkcję sędziego pomocniczego (*juge/conseiller suppléant*). Tym ostatnim jest najczęściej adwokat, notariusz lub profesor uniwersytetu, który zastępuje sędziego w razie choroby lub nieobecności wynikającej z innych przyczyn. Do nominacji na stanowisko sędziego pomocniczego prowadzi odrębny egzamin, który – jako niedający dostępu do prokuratury – nie będzie tutaj omówiony (art. 191bis, art. 259bis9, art. 259bis10 i inne kodeksu sądownictwa)³⁴.

Odsetek stanowisk sędziowskich i prokuratorskich, które mogą być obsadzone przez laureatów obu wymienionych egzaminów, jest ograniczony. Ponadto prokuratorzy i sędziowie nominowani na podstawie tych egzaminów w ciągu dwóch pierwszych lat służby przechodzą obowiązkowe szkolenia teoretyczne i praktyczne, organizowane przez Instytut Kształcenia Sądowego (art. 187ter, art. 259bis9 i inne kodeksu sądownictwa).

³³ Zob. też *L'accès à la magistrature*, <https://csj.be/admin/storage/hrj/conference-voies-dacces-magistrature-barreau-de-liege-15.09.2022.pdf> (dostęp: 27.11.2025 r.).

³⁴ Zob. też *L'accès à la magistrature*, op. cit.

4. Rekrutacja i awans zawodowy prokuratora

W systemie belgijskim wyróżnia się kilka grup funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, a powołanie na stanowiska w każdej z tych grup przebiega inaczej. Pierwsza grupa to stanowiska o charakterze szeregowym na różnych szczeblach wymiaru sprawiedliwości. Zaliczamy do nich m.in.: sędziów w sądzie pierwszej instancji i substytutów prokuratora królewskiego, w tym substytutów do spraw gospodarczych czy podatkowych (już więc z aktu nominacji wynika rodzaj spraw, którymi substytut będzie się zajmować); radców (sędziów) w sądzie apelacyjnym i substytutów prokuratora generalnego w tym sądzie oraz radców (sędziów) Sądu Kasacyjnego i adwokatów generalnych w tym sądzie. Druga grupa to stanowiska szefów korpusów (*chef de corps*). Zaliczamy do nich w szczególności: prezesów trybunałów pierwszej instancji i prokuratorów królewskich, pierwszych prezesów sądów apelacyjnych i prokuratorów generalnych przy tych sądach oraz Pierwszego Prezesa Sądu Kasacyjnego i Prokuratora Generalnego tego sądu. Trzecia grupa to stanowiska zastępców (*mandat adjoint*). Należą do niej m.in.: wiceprezesi sądów pierwszej instancji i pierwsi substytucji prokuratora królewskiego, prezesi izb sądów apelacyjnych i pierwsi adwokaci generalni w tych sądach oraz prezesi Sądu Kasacyjnego i pierwsi adwokaci generalni tego sądu. Czwartą grupę stanowisk stanowią sędziowie i prokuratorzy wykonujący zadania specyficzne (*mandat spécifique*). Znajdują się wśród nich stosunkowo liczne stanowiska sędziowskie (np. sędziowie śledczy, sędziowie rodzeni i sędziowie do spraw wykonywania kar) i nieliczne stanowiska prokuratorские – np. substytucji prokuratora królewskiego do spraw wykonywania kar (art. 58bis kodeksu sądownictwa).

Stanowiska z grupy pierwszej obsadzane są w drodze nominacji (art. 58bis kodeksu sądownictwa). I tak, aby rozpocząć karierę w prokuraturze, tj. aby zostać nominowanym na stanowisko substytucji prokuratora królewskiego, należy mieć certyfikat ukończenia aplikacji (bez dalszych warunków w zakresie doświadczenia zawodowego) albo zdany egzamin przydatności zawodowej i posiadać co najmniej pięcioletnie doświadczenie w adwokaturze lub notariacie, w sprawowaniu funkcji sądowniczych, w prawniczej działalności akademickiej lub wykonywaniu innej pracy prawniczej albo co najmniej czteroletnie doświadczenie w wykonywaniu określonych zawodów prawniczych, np. prawnika w prokuraturze. Nominacja na stanowisko substytucji do spraw skarbowych wymaga dodatkowo wykształcenia lub doświadczenia w tej specyficznej dziedzinie (art. 194 kodeksu sądownictwa). Dla porównania, aby zostać nominowanym na ekwiwalentne stanowisko sędziowskie, a więc sędziego w sądzie pierwszej instancji, trzeba mieć certyfikat ukończenia aplikacji (bez dalszych warunków w zakresie doświadczenia zawodowego) albo zdany egzamin przydatności zawodowej i posiadać co najmniej dziesięcioletnie doświadczenie nieprzerwanego wykonywania zawodu adwokata albo co najmniej pięcioletnie doświadczenie prokuratorские lub inne doświadczenie

w określonych zawodach prawniczych albo przez co najmniej dwanaście lat wykonywać zawód notariusza (art. 190 kodeksu sądownictwa). Substytutem lub sędzią w sądzie pierwszej instancji może też zostać nominowany laureat ustnego egzaminu ewaluacyjnego, a w tym przypadku nie różnicuje się doświadczenia zawodowego wymaganego do objęcia stanowisk prokuratorskich i sędziowskich (art. 193bis kodeksu sądownictwa). Jak widać, tylko gdy chodzi o tę drogę do stanowisk sądowniczych, która wiedzie poprzez egzamin przydatności zawodowej, wymagania w zakresie doświadczenia zawodowego stawiane kandydatom na sędziów są wyższe niż te, które stawia się kandydatom na prokuratorów³⁵.

Zróżnicowane wymogi w zakresie doświadczenia zawodowego nie obowiązują w przypadku nominacji na szeregowie stanowiska sędziowskie i prokuratorskie w sądach i prokuraturach wyższego rzędu. I tak, by móc objąć stanowisko radcy (sędziego) w sądzie apelacyjnym lub substytuta prokuratora generalnego w tym sądzie, trzeba wykonywać funkcje sądownicze od co najmniej piętnastu lat, w tym pięć ostatnich lat jako sędzia lub prokurator albo – dla laureatów egzaminu przydatności zawodowej – wykonywać zawód adwokata co najmniej przez piętnaście lat bez przerwy lub mieć skumulowane co najmniej piętnaście lat doświadczenia adwokata i sędziego lub prokuratora albo – dla posiadaczy certyfikatu ukończenia aplikacji – wykonywać od co najmniej siedmiu lat zawód sędziego lub prokuratora (art. 207 § 3 i art. 209 § 2 kodeksu sądownictwa). Z kolei od kandydatów na stanowiska radców (sędziów) w Sądzie Kasacyjnym i adwokatów generalnych w prokuraturze przy tym sądzie wymaga się wykonywania funkcji sądowniczych od co najmniej piętnastu lat, w tym w ciągu ostatnich dziesięciu lat jako sędzia lub prokurator (art. 254 § 3 i art. 258 § 3 kodeksu sądownictwa).

Gdy chodzi o stanowiska z grupy drugiej, obejmującej funkcje kierownicze w sądownictwie, w tym w prokuraturze, mowa jest nie o nominacji, ale o desygnacji (*désignation*; zob. art. 193, art. 207, art. 208 i inne kodeksu sądownictwa³⁶). I tak, warunkiem desygnacji na stanowisko prokuratora królewskiego jest wykonywanie funkcji sądowniczych przez co najmniej piętnaście lat, w tym pięć ostatnich lat w charakterze sędziego lub prokuratora albo – dla posiadaczy certyfikatu ukończenia aplikacji – siedmioletnie wykonywanie funkcji sędziowskich lub prokuratorskich (art. 193 kodeksu sądownictwa). Kandydat na stanowisko prokuratora generalnego przy sądzie apelacyjnym musi wykonywać funkcje sądownicze przez co najmniej piętnaście lat, w tym siedem ostatnich lat w charakterze sędziego lub prokuratora. Ten sam wymóg dotyczy kandydata na Prokuratora Federalnego, tyle że musi on być prokuratorem (art. 208 kodeksu sądownictwa). Z kolei kandydat na Prokuratora

³⁵ Warto odnotować, że sędziowie w sądach pierwszej instancji i substytucji prokuratora królewskiego są równocześnie nominowani tytułem subsydiarnym (*à titre subsidiaire*) – odpowiednio – sędziami i prokuratorami we wszystkich sądach pierwszej instancji i prokuraturach królewskich w okręgu danego sądu apelacyjnego (art. 100 kodeksu sądownictwa).

³⁶ Przytoczone na wstępie niniejszej części tłumaczenie art. 151 Konstytucji Królestwa Belgii mówi w tym przypadku o powołaniu.

Generalnego przy Sądzie Kasacyjnym musi wykonywać funkcje sędziowskie od co najmniej piętnastu lat, w tym pięć ostatnich lat jako adwokat generalny przy Sądzie Kasacyjnym (art. 258 kodeksu sądownictwa).

Procedura nominacji i desygnacji na stanowiska w powyższych dwóch grupach wygląda w ten sposób, że w dzienniku urzędowym ogłasza się wakaty, a osoby zainteresowane w terminie 21 dni zgłaszają Ministrowi Sprawiedliwości swoje kandydatury na konkretne stanowiska. Wymagane jest przedłożenie określonych dokumentów, o kandydatach zasięga się opinii określonych w ustawie organów, zaś kandydaci na stanowiska kierownicze przedstawiają plany działania instytucji, którą zamierzają kierować. O ile badanie dopuszczalności kandydatur należy do Ministra Sprawiedliwości, o tyle ich merytorycznej, obiektywnej i niezależnej oceny dokonuje Najwyższa Rada Sprawiedliwości, a ściślej mówiąc – jej Komisja Nominacji i Powołań. To ona następnie przedstawia propozycje nominacji i desygnacji konkretnych osób na konkretne stanowiska, a samego aktu nominacji bądź desygnacji, zgodnie z przytoczonym wyżej art. 153 konstytucji, dokonuje Król. Prokurator Generalny przy Sądzie Kasacyjnym, podobnie jak Pierwszy Prezes tego sądu, zostaje desygnowany na jedną, nieodnawialną kadencję pięcioletnią. Inni szefowie korpusów, w tym prokuratorzy królewscy i prokuratorzy generalni przy sądach apelacyjnych, są desygnowani na kadencję pięcioletnią, która może zostać jednokrotnie odnowiona w ramach tej samej prokuratury lub sądu. Równocześnie z desygnacją na stanowisko kierownicze sędziowie i prokuratorzy otrzymują nominację lub desygnację subsydiarną – na stanowisko, które obejmą po zakończeniu kadencji – o ile już w chwili desygnacji takiego stanowiska nie zajmują. I tak, prokurator królewski otrzymuje nominację na stanowisko substytutu prokuratora generalnego przy sądzie apelacyjnym, a prokurator generalny przy sądzie apelacyjnym – desygnację na stanowisko pierwszego adwokata generalnego sądu apelacyjnego (art. 259quater i art. 287sexies kodeksu sądownictwa)³⁷.

W drodze desygnacji obsadzane są też stanowiska z grupy trzeciej, tj. stanowiska zastępców. Procedura desygnacji przebiega tu jednak inaczej niż opisana wyżej. I tak, pierwsi adwokaci generalni, adwokaci generalni w sądach apelacyjnych i pierwsi substytucji prokuratorów królewskich są desygnowani przez Króla spośród dwóch kandydatów przedstawionych przez szefa danej prokuratury w umotywowanym wniosku. Pierwszy adwokat generalny w Sądzie Kasacyjnym powoływany jest na jedną, nieodnawialną kadencję pięcioletnią. Stanowiska adwokatów generalnych w sądach apelacyjnych i pierwszych substytutów prokuratorów kró-

³⁷ Zob. też *Nominations & désignations*, <https://csj.be/fr/carriere-des-magistrats/nominations> (dostęp: 30.11.2025 r.); *Paru aujourd'hui au Moniteur belge: 120 postes vacants dans la magistrature!*, <https://csj.be/fr/actualites/2025/paru-aujourd'hui-au-moniteur-belge-120-postes-vacants-dans-la-magistrature-> (dostęp: 30.11.2025 r.); *Moniteur belge – 20.06.2025*, <https://csj.be/admin/storage/hrj/7.-mb-bs-2025-06-20.pdf> (dostęp: 30.11.2025 r.); *Julien Moinil, nouveau procureur du Roi de BRUXELLES*, <https://csj.be/fr/actualites/2024/julien-moinil-nouveau-procureur-du-roi-de-bruxelles> (dostęp: 30.11.2025 r.).

lewskich obsadzane są na kadencję trzyletnią. Kadencja ta może zostać dwukrotnie odnowiona po dokonaniu oceny pracy osoby sprawującej dane stanowisko, zaś po dziewięciu latach na danym stanowisku i po dokonaniu kolejnej oceny pracy następuje desygnacja o charakterze trwałym na to stanowisko. Wyjątek dotyczy pierwszego zastępcy prokuratora królewskiego dla Brukseli, którego pięcioletni mandat może być tylko raz odnowiony (art. 259quinquies).

Podobnie wygląda desygnacja prokuratorów należących do czwartej grupy stanowisk, a więc wykonujących zadania specyficzne. I tak, Król desygnuje substytutą prokuratora królewskiego do spraw wykonywania kar na umotywowany wniosek prokuratora generalnego przy sądzie apelacyjnym spośród tych substytutów prokuratora królewskiego, substytutów prokuratora generalnego przy sądzie apelacyjnym i adwokatów generalnych przy tym sądzie, którzy zgłosili swoją kandydaturę i którzy zostali zaopiniowani zarówno przez szefa prokuratury, w której pracują, jak i szefa prokuratury, w której mają pracować po desygnacji. Natomiast desygnacja na bardziej wyspecjalizowane stanowisko substytutą prokuratora królewskiego do spraw wykonywania kar i internacji następuje spośród tych substytutów i adwokatów generalnych, którzy mają co najmniej trzyletnie doświadczenie na swoim stanowisku i którzy ukończyli specjalistyczne szkolenie w Instytucie Kształcenia Sądowego. Desygnacja następuje na okres jednego roku, a następnie może zostać odnowiona po raz pierwszy na trzy lata i po raz drugi na cztery lata – po dokonaniu oceny pracy na danym stanowisku (art. 259sexies).

5. Zasady oceny pracy prokuratora

Jak wspomniano na początku niniejszej części, już Konstytucja Królestwa Belgii przesądza, że sędziowie i prokuratorzy są poddawani ocenie (art. 151 § 6). Sędziowie i prokuratorzy zajmujący stanowiska na podstawie nominacji objęci są oceną okresową, a zajmujący stanowiska na podstawie desygnacji – oceną kadencji. Ci pierwsi mogą otrzymać stopień „bardzo dobry”, „dobry”, „dostateczny” i „niedostateczny”, a ci drudzy – stopień „dobry” albo „niedostateczny”. Pierwszą ocenę przeprowadza się po roku od złożenia przysięgi związanej z objęciem stanowiska, a kolejne oceny przeprowadzane są co trzy lata. Ocena ma charakter pisemny i zawiera uzasadnienie. Ocena dotyczy sposobu realizacji zadań, ale nie obejmuje treści decyzji procesowych. Dokonuje się jej na podstawie kryteriów dotyczących osobowości sędziego lub prokuratora oraz jego umiejętności intelektualnych, zawodowych i organizacyjnych. W przypadku szefów korpusów ocena obejmuje także ich umiejętności w zakresie zarządzania, w tym zarządzania personelem i inicjatyw zmierzających do walki z zaległościami w załatwianiu spraw. Na początku okresu objętego oceną ma miejsce spotkanie sędziego lub prokuratora z jego ewaluatorami, którymi w przypadku prokurato-

rów są szef danej prokuratury i dwóch prokuratorów wybranych przez zgromadzenie tej prokuratury na okres pięcioletni spośród prokuratorów mających stopień co najmniej „dobry”. Podczas spotkania ustala się cele do osiągnięcia w trakcie okresu podlegającego ocenie, uwzględniając konkretny opis funkcji sędziego lub prokuratora i biorąc pod uwagę kontekst organizacyjny. Cele te mają być dokładnie określone, wymierne, akceptowalne i wykonalne. Ustala się też stopień, jaki oceniany prokurator lub sędzia uzyska, gdy zrealizuje stawiane mu cele, a jeśli ten stopień nie jest wysoki, ustala się też, co oceniany ma uczynić, aby dostać wyższy stopień. Sam oceniany sporządza ze spotkania raport, w którym zawiera uzgodnienia i ewentualne rozbieżności; jeśli ewaluatorzy nie zgadzają się z treścią raportu, sporządzają swoją wersję i komunikują ją ocenianemu. Dokumenty te przechowywane są w aktach. W trakcie okresu oceny może dojść do kolejnego spotkania, które ma służyć zmianie opisu zadań ocenianego i stawianych mu celów. Przed spotkaniem końcowym, służącym dokonaniu oceny, oceniany przygotowuje swój wkład pisemny, który przedkłada ewaluatorom. Ci z kolei przygotowują projekt oceny, z którym zapoznają ocenianego w czasie spotkania. Projekt ten może być zmieniony zależnie od przebiegu spotkania. Prowizoryczna ocena jest następnie doręczana ocenianemu. Może on ją zaakceptować milcząco, przez co nabiera ona charakteru definitywnego, lub przedłożyć swoje obserwacje do niej. Wówczas ewaluatorzy formułują ocenę definitywną, w której ustosunkowują się do obserwacji ocenianego. Oceny przechowywane są przez Ministra Sprawiedliwości i szefa korpusu. Mają one charakter poufny (art. 259novies § 1-8, art. 259decies kodeksu sądownictwa).

Nieco inaczej przebiega ocena szefów korpusów, a więc też szefów prokuratur. Oceny tej dokonuje właściwa izba – francuskojęzyczna lub niderlandzkojęzyczna – kolegium ewaluacyjnego (*collège d'évaluation*), złożona z dwóch szefów korpusów (w przypadku, gdy ocenianym jest prokurator, będzie to dwóch szefów prokuratur), dwóch sędziów lub prokuratorów będących członkami Komisji Opiniodawczej i Śledczej Najwyższej Rady Sprawiedliwości, sędziego Trybunału Obrachunkowego i specjalisty do spraw zarządzania kadrami. Żadna z tych osób nie może mieć stopnia niższego niż „dobry”. Są one wyłaniane na czteroletnią kadencję, przy czym szefów korpusów wybierają – odpowiednio – szefowie korpusów sędziowskich i prokuratorów, przedstawiciele Najwyższej Rady Sprawiedliwości wybiera jej ogólne zgromadzenie, sędziogo Trybunału Obrachunkowego wskazuje pierwszy prezes tego trybunału, a specjalistę do spraw zarządzania kadrami – Minister Sprawiedliwości. Nie przeprowadza się spotkania służącego wyznaczeniu celów oceny. Pierwsza ocena odbywa się w połowie drugiego roku sprawowania kadencji i przybiera formę spotkania ocenianego z izbą kolegium ewaluacyjnego, a jej przedmiotem jest wdrażanie planu zarządzania, który oceniany przedłożył, ubiegając się o funkcję kierowniczą. Gdy oceniany sprawuje kolejną kadencję na swoim stanowisku, ocenie podlega plan zarządzania przedstawiony przed upływem poprzedniej kadencji. Izba kolegium ewaluacyjnego może w następstwie sporządzonej

oceny sporządzić rekomendacje. Kolejną (następczą) ocenę szefa korpusu sporządza się w ostatnim roku sprawowania kadencji. Tym razem do akt dołącza się opinie innych organów, a sam oceniany sporządza raport z funkcjonowania podległej mu jednostki organizacyjnej. Poza tym proces oceny szefa korpusu jest podobny jak pozostałych sędziów i prokuratorów: przybiera formę pisemną, sporządza się raport ze spotkania ewaluacyjnego, a oceniany może formułować obserwacje do przekazanej mu oceny prowizorycznej (art. 259novies § 9-10 i art. 259undecies § 3 kodeksu sądownictwa).

Sędziowie i prokuratorzy, którzy w wyniku oceny otrzymali stopień „niedostateczny”, mogą w terminie 30 dni złożyć odwołanie do komisji odwoławczej. W przypadku prokuratorów odwołanie kieruje się do Przewodniczącego Kolegium Prokuratury³⁸, który w ciągu pięciu dni wyznacza trzyosobowy skład komisji odwoławczej spośród ogółem sześciu prokuratorów pierwszej instancji i sześciu prokuratorów obu wyższych instancji, wyłonionych przez kolegium prokuratury na trzyletnią kadencję (art. 259undecies/2 kodeksu sądownictwa).

Następstwem otrzymania stopnia „niedostatecznego” z oceny okresowej jest utrata na okres sześciu miesięcy ostatniej podwyżki przysługującej co trzy lata (zob. rozdział dotyczący struktury hierarchicznej prokuratury belgijskiej), jak również ewentualne postępowanie dyscyplinarne. W tym wypadku kolejną ocenę przeprowadza się po sześciu miesiącach, a jeśli oceniany nie otrzyma stopnia co najmniej „dobrego”, znów traci wspomnianą podwyżkę na okres kolejnych sześciu miesięcy (art. 360quater kodeksu sądownictwa). Warunkiem przedłużenia kadencji osób z grupy drugiej (stanowiska zastępców) i czwartej (stanowiska obejmujące zadania specyficzne) jest otrzymanie stopnia „dobrego” w wyniku ich oceny, która przeprowadzana jest najpóźniej na cztery miesiące przed upływem kadencji (art. 259undecies § 1 i 2 kodeksu sądownictwa).

---

³⁸ Kolegium Prokuratorów jest organem o charakterze samorządowym. Zasiadają w nim wszyscy prokuratorzy generalni przy sądach apelacyjnych, Prokurator Federalny oraz przedstawiciele Rady Prokuratorów Królewskich i Rady Audytorów Pracy (art. 184 kodeksu sądownictwa).

IV. Podsumowanie

Zarówno we Francji, jak i w Belgii prokuratorzy i sędziowie tworzą jeden korpus zawodowy, w ramach którego możliwe jest przechodzenie ze stanowisk sędziowskich na prokuratorskie i odwrotnie. Główna droga do zawodu prokuratora (i sędziego) w obu tych państwach wiedzie poprzez aplikację sędziowsko-prokuratorską w wyspecjalizowanej szkole państwowej. O ile we Francji możliwe jest dostanie się na aplikację bez uprzedniego doświadczenia zawodowego, a pomyślne ukończenie aplikacji skutkuje automatyczną nominacją na stanowisko prokuratorskie (lub sędziowskie), o tyle w Belgii przyjęcie na aplikację wymaga posiadania prawniczego doświadczenia zawodowego, a jej pomyślne ukończenie daje jedynie podstawę do automatycznego powołania na specyficzne stanowisko kandydackie w wymiarze sprawiedliwości, na którym dana osoba pracuje dopóty, dopóki nie wygra konkursu na stanowisko prokuratora (lub sędziego). Cechą wspólną aplikacji sędziowsko-prokuratorskiej w obu państwach jest to, że o jej pomyślnym ukończeniu decyduje całokształt osiągnięć w trakcie aplikacji, w tym opinia osób ją prowadzących o predyspozycjach aplikanta do wykonywania zawodu (jedynie we Francji przeprowadza się egzamin końcowy, ale stanowi on tylko jeden z warunków pomyślnego ukończenia aplikacji).

I we Francji, i w Belgii możliwe jest obejmowanie stanowisk prokuratorskich (i sędziowskich) przez osoby, które nie ukończyły aplikacji sędziowsko-prokuratorskiej, ale które posiadają odpowiednie doświadczenie zawodowe, przy czym we Francji w ten sposób można objąć stanowiska wszystkich szczebli, a w Belgii tylko do szczebla sądu apelacyjnego. W obu analizowanych państwach istnieją przy tym transparentne mechanizmy gwarantujące obiektywny dobór najlepszych kandydatów z zewnątrz sądownictwa. We Francji gwarantem jest niezależne jury, bez którego zgody, opartej w większości przypadków na pomyślnym ukończeniu przez kandydata stażu próbnego, Minister Sprawiedliwości nie może wystąpić do głowy państwa o powołanie kandydata na stanowisko prokuratorskie (w przypadku wszystkich nominacji prokuratorskich rola Najwyższej Rady Sądownictwa ogranicza się do

wydania niewiążącej opinii; inaczej jest w przypadku przyszłych sędziów, gdzie pozytywna opinia Rady jest warunkiem powołania na stanowisko). W Belgii natomiast za proces rekrutacji przyszłych prokuratorów, na równi z przyszłymi sędziami, odpowiada niezależna Najwyższa Rada Sprawiedliwości, która samodzielnie występuje o powołanie danej osoby przez głowę państwa. Z uwagi na liczne wymogi i ograniczenia ustawowe w żadnym z analizowanych państw nie jest możliwe powołanie na stanowiska kierownicze w prokuraturze osoby bez wieloletniego doświadczenia prokuratorskiego lub sędziowskiego. Dotyczy to zwłaszcza kluczowych w obu systemach stanowisk prokuratorów generalnych w sądach apelacyjnych (Prokurator Generalny przy Sądzie Kasacyjnym żadnego z tych państw nie może wydawać poleceń prokuratorom niższego rzędu). Warto też zaznaczyć, że odsetek stanowisk prokuratorskich (i sędziowskich) dostępnych dla kandydatów z zewnątrz wymiaru sprawiedliwości jest w obu państwach ustawowo ograniczony.

O awansie prokuratorów w Belgii decyduje w przeważającej mierze – w tym, gdy chodzi o powoływanie szefów prokuratur – Najwyższa Rada Sprawiedliwości, która odpowiada za przeprowadzanie konkursów na większość stanowisk. Szefowie prokuratur mają natomiast wpływ na obsadę stanowisk swoich zastępców i niektórych stanowisk prokuratorskich związanych z wykonywaniem zadań o charakterze wyspecjalizowanym. Stanowiska te są bowiem obsadzone przez głowę państwa na umotywowany wniosek szefa danej prokuratury, z pominięciem Najwyższej Rady Sprawiedliwości. Nieco inaczej rzecz się ma we Francji, gdzie jedynym elementem awansu prokuratora, o którym decyduje całkowicie niezależny organ (Komisja do Spraw Awansów), jest przejście z niższej do wyższej grupy hierarchicznej, co jest warunkiem koniecznym do objęcia wyższych stanowisk prokuratorskich. Decydujący głos w sprawie awansów ma natomiast Minister Sprawiedliwości, gdyż to on jest podmiotem uprawnionym do przedkładania głowie państwa wniosków o powołanie na poszczególne stanowiska prokuratorskie, a – jak wspomniano – Najwyższa Rada Sprawiedliwości ma w tym procesie głos wyłącznie doradczy. Mimo że w procesie awansu prokuratorów we Francji nie można wykluczyć arbitralnych decyzji władzy wykonawczej, to na obiektywizm tych decyzji wpływają transparentność procedury awansowej i jej powierzenie wyspecjalizowanej kadrze urzędniczej Ministerstwa Sprawiedliwości. I we Francji, i w Belgii istnieją ponadto liczne wymogi i ograniczenia ustawowe co do kandydatów na określone stanowiska, jak również kadencyjność stanowisk kierowniczych (a w Belgii również niektórych stanowisk wyspecjalizowanych). Specyficzny dla Francji jest wymóg mobilności geograficznej i funkcjonalnej prokuratorów (i sędziów), czego elementem jest limit czasowy pracy w tej samej prokuraturze (w tym samym sądzie) na tym samym stanowisku.

I w Belgii, i we Francji praca prokuratorów podlega obowiązkowej ewaluacji, a zasady jej przeprowadzania są różne w zależności od tego, czy dana osoba zajmuje stanowisko szeregowe, czy kierownicze. Ewaluacja ta ma, co do zasady, charakter okresowy, przy czym

we Francji oceny prokuratorów są ponadto powiązane z procedurą awansową (i przeprowadzane dodatkowo na jej potrzeby), ale uzyskanie oceny negatywnej nie pociąga za sobą bezpośrednich konsekwencji negatywnych. W Belgii natomiast uzyskanie pozytywnej oceny jest warunkiem *sine qua non* pozostania na kolejną kadencję na niektórych stanowiskach prokuratorskich, a otrzymanie oceny negatywnej pociąga za sobą z mocy ustawy czasową obniżkę wynagrodzenia i konieczność poddania się ponownej ocenie w krótkim okresie.

Bibliografia

- À propos du ministère public, <https://www.om-mp.be/fr/propos-mp> (dostęp: 30.11.2025 r.).
- Code de l'organisation judiciaire, www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071164/ (dostęp: 24.10.2025 r.).
- Code de procédure pénale, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000038312271/ (dostęp: 11.11.2025 r.)
- Code judiciaire, <https://www.droitbelge.be/codes.asp#jud> (dostęp: 24.11.2025 r.).
- David R., *Prawo francuskie. Podstawowe dane*, Warszawa 1965, s. 108–114.
- Décret n°93-21 du 7 janvier 1993 pris pour l'application de l'ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000726191> (dostęp: 11.11.2025 r.).
- Devant l'ENM, Gérald Darmanin engage la magistrature à faire son aggiornamento*, <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/devant-l-enm-gerald-darmanin-engage-la-magistrature-a-faire-son-aggiornamento-20251025> (dostęp: 6.11.2025 r.).
- Guide d'application des dispositions statutaires et des lignes directrices de gestion relatives aux mobilités*, https://www.justice.gouv.fr/sites/default/files/2024-04/Guide-mobilit%C3%A9-magistrats_0.pdf (dostęp: 15.11.2025 r.).
- Julien Moinil, *nouveau procureur du Roi de BRUXELLES*, <https://csj.be/fr/actualites/2024/julien-moinil-nouveau-procureur-du-roi-de-bruxelles> (dostęp: 30.11.2025 r.).
- Konstytucja Francji*, tłum. W. Skrzydło, wyd. 2 uaktualnione, Warszawa 2005.
- Konstytucja Królestwa Belgii*, tłum. W. Skrzydło, https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/Belgia_pol010811.pdf (dostęp: 24.11.2025 r.).
- Koranyi K., *Powszechna historia państwa i prawa*, t. III, Warszawa 1966, s. 140, 280.
- L'accès à la magistrature*, <https://csj.be/admin/storage/hrj/conference-voies-dacces-magistrature-barreau-de-liege-15.09.2022.pdf> (dostęp: 27.11.2025 r.).

- Les magistrats du parquet*, <https://www.justice.gouv.fr/justice-france/acteurs-justice/magistrats/magistrats-du-parquet> (dostęp: 30.11.2025 r.).
- Loi du 31 janvier 2007 sur la formation judiciaire et portant création de l'Institut de formation judiciaire, https://etaamb.openjustice.be/fr/loi-du-31-janvier-2007_n2007009117.html (dostęp: 26.11.2025 r.).
- Machowska A., [w:] *Prawo francuskie*, t. 2, red. A. Machowska, K. Wojtyczek, Kraków 2005, s. 92–96, 102–106.
- Moniteur belge* – 20.06.2025, <https://csj.be/admin/storage/hrj/7.-mb-bs-2025-06-20.pdf> (dostęp: 30.11.2025 r.).
- Nandrin J.-P., *Justice, magistrature et politique aux premiers temps de l'indépendance de la Belgique*, „Bulletin de la Classe des lettres et des sciences morales et politiques” 1997, nr 1-6, s. 69–111.
- Nominations & désignations*, <https://csj.be/fr/carriere-des-magistrats/nominations> (dostęp: 30.11.2025 r.).
- Notice d'information des candidats au concours professionnel. Session 2026*, <https://www.enm.justice.fr/api/getFile/sites/default/files/2025-09/Notice%20d%27information%20concoeurs%20professionnel%202026.pdf> (dostęp: 22.11.2025 r.).
- Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature, www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000339259 (dostęp: 24.10.2025 r.).
- Paru aujourd'hui au Moniteur belge: 120 postes vacants dans la magistrature!*, <https://csj.be/fr/actualites/2025/paru-aujourd'hui-au-moniteur-belge-120-postes-vacants-dans-la-magistrature-> (dostęp: 30.11.2025 r.).
- Programme pédagogique. Février 2022*, https://www.enm.justice.fr/api/getFile/sites/default/files/2023-03/Programme_pedagogique_ADJ_2022.pdf (dostęp: 7.11.2025 r.).
- Rassat M.-L., *Le ministère public entre son passé et son avenir*, Paris 1965, s. 12–31.
- Rousseaux X., *L'histoire de la justice en Belgique: état des recherches d'un domaine en gestation*, „Revue Belge d'Histoire Contemporaine” 1998, nr 1–2, s. 247–277.
- Turek P., *Ludzie króla, czyli prokuratura francuska przed 1789 r.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2022, nr 2, s. 87–115.
- Turek P., *Prokuratura w standardach prawnych Rady Europy*, Warszawa 2022, s. 35–42.
- Wielki Słownik Francusko-Polski*, tom II, Warszawa 1986.